

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

BRIGITE FERLIČ

ANALIZA LIBERALIZMA
IN DEMOKRACIJE V SLOVENIJI
DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2003

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

ŠTUDENTKA: BRIGITE FERLIČ
MENTOR: izr. prof. dr. MARJAN BREZOVŠEK
SOMENTOR: doc. dr. MATEJ MAKAROVIČ

**ANALIZA LIBERALIZMA
IN DEMOKRACIJE V SLOVENIJI**
DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2003

Delo posvečam Joschiju: »Bil je sončni žarek, ki se je izgubil v labirintu življenja. Zdaj je angel.«

Ker bi bilo diplomsko delo brez ljudi, ki mi s svojo prisotnostjo, mislimi in kritikami zapolnjujejo mnoge trenutke dnevov, precej klavrno, je najmanj, s čimer se jim lahko obdolžim, izrek zahvale z mislijo, da so zame nekaj posebnega. Ob tej priložnosti zato zahvalo izrekam Danilu Slivniku, glavnemu in odgovornemu uredniku tednika Mag, ki me je v uredništvo pred dobrimi tremi leti sprejel popolnoma neuko, vame tiho verjel in mi še v času študija omogočil učenja veščin novinarstva. Hvala dr. Janezu Markešu, ki je mojemu razmišljanju o temi diplomskega dela postavil naslov, in Silvestru Šurli, ki mi je pomagal z nepogrešljivimi nasveti in me z vprašanji o tem, kdaj bom diplomirala, vsakodnevno priganjal. Hvala tudi vsem kolegom v uredništvu Maga, ki so morali dan za dnem poslušati moja tarnanja o težkem delu. Hvala pa tudi sodelavcem radia Hit, ki so mi konec lanskega leta omogočili spoznati zame povsem nov medij in me v kratkem času naučili do tedaj še nepoznanega nastopanja.

Diplomsko delo je v mojem primeru delo skupine. Pri njegovem nastajanju so poleg omenjenih sodelovali še znanci, prijatelji in sorodniki. Vloga vseh je bila resda pasivna, a vendarle nezanemarljiva. Vsak od njih je namreč v času mojega življenja postal ravno tisti del mene, brez katerega bi bila naloga še kako pomanjkljiva. Zato dovolite, da se ob življenjski prelomnici, kakršno predstavlja nastanek diplomskega dela, za vso potrpežljivost, zaupanje in spodbude zahvalim najpomembnejšim ljudem v mojem življenju: mami Ani, ki mi je znala življenje obrniti na glavo ravno v pravih trenutkih, očetu Jožefu, ki me je učil, da lahko vsako stvar, ki jo naredim, naredim še bolje, starejšemu bratu Michaelu, ki mi je vedno zaupal in mlajšemu Joschiju, ki diplome v tostranstvu sicer ni dočakal, a je bil name ponosen, kot da bi imela v rokah najmanj tri doktorske disertacije. Hvala tudi teti Jožefi, ki me je pri pisanju diplome spodbujala z le zanjo značilnimi in nepozabnimi pripombami. Tukaj pa je še moj Miha. Brez njega bi moj jaz še vedno bival nekje daleč stran od realnosti.

Lepa hvala tudi potrpežljivosti mentorja Marjana Brezovška in somentorja Mateja Makaroviča.

KAZALO

1. PROLEGOMENA	1
1.1. <i>TEORETIČNA IZHODIŠČA</i>	2
1.1.1. <i>KONCEPTUALIZACIJA DEMOKRACIJE</i>	3
1.1.2. <i>DEFINICIJE DEMOKRACIJE</i>	4
1.1.3. <i>OCENJEVANJE IN MERJENJE DEMOKRACIJE</i>	6
2. USPEŠNOST UTRJEVANJA LIBERALNE DEMOKRACIJE NA SLOVENSKEM: NEKATERI KAZALCI	8
2.1. <i>SMOTRNOST DELA IN HIPOTEZE</i>	10
3. PREVERJANJE ZASTAVLJENEGA IZHODIŠČA OZIROMA HIPOTEZE	11
3.1. <i>DEMOKRATIČNOST</i>	12
3.1.1. <i>SVOBODA IN PRAVICE</i>	13
3.1.2. <i>POLITIČNI PROCESI</i>	18
3.2. <i>STABILNOST</i>	29
3.3. <i>UČINKOVITOST</i>	36
4. ZNAČILNOST STANJA LIBERALIZMA IN DEMOKRACIJE V SLOVENIJI	42
5. BIBLIOGRAFIJA	48
5.1. <i>Knjige</i>	48
5.2. <i>Strokovni in znanstveni članki</i>	49
5.3. <i>Publicistični viri</i>	49
5.4. <i>Internetni viri</i>	51
5.5. <i>Leksikoni, raziskave in ostalo</i>	53

KAZALO GRAFOV, SKIC IN TABEL:

GRAFI	Naslov	Stran
Graf 2.1.	<i>Zadovoljstvo z delovanjem demokracije v Sloveniji</i>	9
Graf 3.1.	<i>Struktura nerešenih zadev na sodiščih</i>	15
SKICE	Naslov	Stran
Skica 3.1.	<i>Model in kazalci</i>	11
TABELE	Naslov	Stran
Tabela 2.1.	<i>Zadovoljstvo z delovanjem oziroma rezultati demokracije v Sloveniji</i>	8
Tabela 3.1.	<i>Rezultati raziskave Nations in Transit 2003</i>	19
Tabela 3.2.	<i>Rezultati analize Svetovne banke</i>	20
Tabela 3.3.	<i>Rezultati analize Svetovne banke 2</i>	30
Tabela 3.4.	<i>Rezultati analize Svetovne banke 3</i>	37
Tabela 3.5.	<i>Rezultati analize Svetovne banke 4</i>	40

1. PROLEGOMENA

Zdaj bi lahko prisluhnili čustvu, ki ga občutim do državne ureditve. Nečaka tako občutim kot tisti, ki bi opazil lepe živali, bodisi naslikane bodisi zares žive, toda mirujoče, pa bi pri tem zaznal nepremagljivo željo, da bi jih gledal v gibanju, kako se na primer v boju naprezajo v skladu s tistim, kar bi se od ustreznih delov njihovih teles dalo pričakovati.

Platon

Po orgijah samohvaljenja o uspešnosti tranzicije postaja v Sloveniji, predvsem v času vstopanja v Evropsko unijo, vse bolj jasno, da smo v obdobju prehoda iz socialistične ureditve večkrat pozabili na demokracijo. Da to drži, pričajo polemike številnih slovenskih mislecev, katerih razprave nas opozarjajo, da v Sloveniji, vsaj kar se tiče z ustavo določene demokratične ureditve, ki naj bi temeljila na liberalizmu (gospodarski in politični nazorski osnovi, ki je nastala v meščanski družbi, poudarja pa predvsem ekonomsko in politično svobodo)¹, ni vse tako, kot bi moralo biti. Kot primer tega naj navedem razmišljanja dr. Staneta Grande, znanstvenega svetnika na zgodovinskem inštitutu Milka Kosa, ki je v letu 2002 za tednik *Mag* povedal: »Zelo daleč smo še od normalnih razmer in demokracije, da ne rečem tiste Evrope, ki me privlači. V mnogih pogledih je slabše kot v osemdesetih letih« (Puc, 2002: 47).

Podobno so že pred šestimi leti razmišljali pobudniki peticije z naslovom *Ura evropske resnice za Slovenijo*. V njej so France Bučar, Niko Grafenauer, Drago Jančar, Jože Pučnik, Primož Simoniti, Jože Snoj, Rudi Šeligo in Ivan Urbančič ugotovili, da imamo v Sloveniji le formalno demokracijo, vse vzvode oblasti pa imajo tisti, ki so moč dobili v prejšnjih režimih. Ker je od pobude minilo že šest let, spremenilo pa se ni kaj dosti, so se 18. februarja 2003 omenjenima Jančarju in Šeligi z novo državljansko pobudo z naslovom *Nekaj je treba storiti* pridružili še Barbara Brezigar, Drago Demšar, Vasko Simoniti in Aleksander Zorn. S pobudo so želeli še enkrat opozoriti, da je v državi prišlo

---

¹ Vlado Struk (1995: 182) poudarja, da je liberalizem (iz lat. liber »prost, svoboden«) družbeni in življenski nazor naprednega meščanstva, soočenega z okostenelo in zgodovinsko preseženo fevdalno družbo. Idejnopolitično se je oblikoval v nasprotju absolutizmu ter še posebej miselnemu in duhovnemu monopolu Cerkve. Liberalizem pomeni pozicijo odklanjanja anahronističnih izročil in držo individualne svobode, kar zadeva gospodarjenje, politično angažiranje, mišljenje in izražanje. V ekonomiji se je legitimiral z načelom »laissez faire, laissez passer« (»naj dela vsak, kar hoče, naj gre vse svojo pot«), ki je pomenilo zeleno luč za vsakršne individualne pobude in še posebej za zasebnolastniško gospodarsko podjetnost; vmešavanje države ni bilo zaželeno. Ekonomski liberalizem je bil osnova političnega. Osrčje tega je ustava liberalne države, ki jamči politično svobodo za vse državljane in enakost vseh ljudi pred zakonom. Liberalizem se zavzema za nazorsko strpnost in odprtost, liberalna država pa je koncipirana tako, da je državni aparat nadvse skromen in relativno šibak, nosilec vseh pglavitnih pobud v družbi pa je meščanstvo.

do tolikšne koncentracije politične, finančne in medijske moči v rokah vlade in mreže njenih ljudi na vseh področjih, da to že resno ogroža temelje demokratičnega ravnotežja. Parlament je po njihovem mnenju postal glasovalni stroj vladajočih, ki niso več pripravljeni poslušati kritik opozicije, skoraj v celoti je odpovedal tudi nadzor neodvisne javnosti. Po besedah Simonitija, ki jih je izrekel ob predstavitvi pobude, pa je do tega prišlo predvsem zato, ker je monopol sedanje politične oblasti prevelik: »Vse skupaj je postalo že privatno podjetje.« Demšar se je s tem strinjal in dodal, da oblast z zanikrno klientelistično pametjo povzroča moralni propad te družbe.

Dr. France Bučar (avtor in oblikovalec slovenske formalne demokracije) je šel v svoji oceni funkcioniranja slovenske demokracije tako daleč, da je izjavil, da opozicije nimamo več in da sistem deluje v praksi avtokratično (Jerovšek, 2002c: 358).

Ker so torej v Sloveniji v zadnjem času vse bolj žive polemike na temo, da je z liberalno demokracijo nekaj narobe oziroma da naj bi šlo v Sloveniji zgolj za navidezno demokracijo, v kateri ključne odločitve sprejema ozka elita zunaj formalnih institucij, sem se v diplomski nalogi odločila poglobiti se v kakovost slovenske demokracije.

1.1. TEORETIČNA IZHODIŠČA

Problem idealne družbene ureditve je verjetno star toliko kot organizirana človeška družba. Odkar je namreč človeška družba razslojena, obstaja tudi problem razmerja med tistimi, ki vladajo, in tistimi, katerim vladajo, oziroma problem ureditve, ki bi zagotavljala hkrati učinkovitost in pravičnost. Razmišljanje o državni ureditvi odpira vsaj dve vprašanji. Prvo izhaja že iz Platonove analize idealne države in se glasi: Ali je dejanska družbena ureditev v resnici le popačena izvedba ideala, ki bi ga bilo mogoče doseči v praksi, ali pa je idealna ureditev ena od utopij, ki je ljudje nikoli ne bodo mogli uresničiti? Drugo, nič manj bistveno vprašanje pa je, kako sploh vrednotiti konkretno družbeno ureditev; ali je dobra tista, ki je najbolj učinkovita, ali tista, ki je najbolj pravična, oziroma tista, ki državljanom zagotavlja enakosti itd. (Bučar, 1998: 139).

Dokončne rešitve tega problema ni, pa čeprav se že od antike naprej temu najbolj približuje zamisel o demokraciji. Danes na splošno velja, da je prav ta najboljša oblika vladavine.

Ker smo se z demokracijo pri nas srečali šele pred dvanajstimi leti, je jasno, da v tako kratkem času nismo mogli doumeti in udejanjiti vseh njenih vrednot. V tem času smo z ustavo zagotovili zgolj osnovni pogoj za delovanje demokratičnega sistema, utemeljenega na liberalnem modelu, ki pa seveda še ni zagotovilo za njegovo resnično delovanje. Tu se torej pojavi bistvo problema: Kaj je tisto, kar v demokratičnem sistemu zagotavlja dejansko in ne samo navidezno demokracijo? Odgovor na vprašanje ni preprost. Odvisen je predvsem od tega, kaj sploh je resnična demokracija.

1.1.1. KONCEPTUALIZACIJA DEMOKRACIJE

Zgodovinski razvoj pojma demokracije je Vlado Sruk v Leksikonu politike (1995: 95) opisal takole: »Demokracija (iz gr. demos »ljudstvo«, kratein »vladati«, demokratia) je eden izmed tipov družbene ureditve. V stari Grčiji se je razvila v preprosti in čisti obliki v Atenah petsto let pr. n. št. Šlo je za neposredno demokracijo vseh državljanov, pripadnikov polisa. Vsi ti posamezniki naj bi bili enakovredni, enako krepostni ter zato enako primerni za javne službe in dolžnosti. Z vidika te podmene volitve kajpada niso bile potrebne: izvrševalce javnih služb so izžrebali.«

Grško idejo demokracije so prenesli v Rim, kjer je doživela spremembo in dopolnitev: Rimljani so poglobili razlikovanje med zasebnim in javnim in razvili republiko. V času renesanse je bila demokracija udejanjena le v mestih, kot njeno bistvo pa so poudarjali večinsko odločanje (Sruk, 1995: 95).

V zgodnjem razsvetljenstvu je idejo neposredne demokracije zastopal Jean Jacques Rousseau. Vedel je, da takšna demokracija lahko uspešno deluje samo v majhnih skupnostih, v katerih se ljudje ne razlikujejo med seboj glede običajev, vrednot in idealov. Zaradi teh razlogov tak model družbene ureditve ni bil primeren za moderno meščansko nacionalno državo, ki je za učinkovito delovanje potrebovala nekaj drugega. S francosko revolucijo in časom po njej se je začela razvijati predstavniška, reprezentativna

in posredna demokracija. Njena poglavitna sestavina je izvoljeni vrhovni predstavniški organ – parlament, ki v obdobjih med volitvami deluje in odloča namesto ljudstva. Tak model sta v 18. st. zasnovala predvsem Hume in Diderot, izkustveno pa je bil udejanjen v ameriški revolucijski državnosti in je živ še dandanes (Sruk, 1995: 95).

Alexis de Tocqueville je v knjigi *O demokraciji v Ameriki* imenitno opisal to tematiko, prelomno osmislitev demokracije pa je ustvaril John Stuart Mill, ko je v *Eseju o svobodi* povezal filozofsko-politični liberalizem z vsem tistim, kar je do tedaj prinesel razvoj demokracije. Medtem ko so stare koncepcije poudarjale predvsem zavarovanja pravic in svoboščin večine, pa se je v prvih desetletjih 20. stoletja vse bolj uveljavljal nov zorni kot. *Demokracija naj zavaruje interese, potrebe, želje, stališča, integriteto in svobodo vsakršnih manjšin. Gospodstvo večine ne more biti odlika demokratične družbenosti. Družbena skupnost mora imeti posluš za tiste, ki jih je malo, ki niso prav nič vplivni. Stališče demokracije je stališče pluralnosti. Za vse pobude naj bi bilo dovolj prostora. Izhodišče, prva demokratična podmena, je individuum, državljan – enota v moštvu ljudstva. Za vse te individuumne načelno velja enakost pred zakoni, enakopravnost, ki naj v pravni državi ne bi bila kršena. Ta formalni egalitarizem je zahtevan navkljub vsem realnim neenakostim, razlikam, nasprotjem in konfliktom. V demokraciji mora biti družben sistem konstruiran tako, da je mogoče v njem odločati o problemih, razreševati dileme – z glasovanjem v različnih organih. Odločati mora torej večina – z upoštevanjem manjšinskih stališč. Za demokracijo naj bi bilo v socialnopsihološkem oziru značilno demokratično, antiavtoritarno vzdušje strpnosti in dialoga; v moralnopolitičnem oziru je ob enakopravnosti oz. enakosti najpomembnejša svoboda, ki jo daje pravna država* (Sruk, 1995: 95).

1.1.2. DEFINICIJE DEMOKRACIJE

V primeru demokracije gre, kot pravijo Adam in drugi (2001: 90), za večplasten pojem, ki označuje nekakšno idealno družbeno stanje, kjer vladata svoboda in enakopravnost ter je resnična oblast v smislu odločanja o ključnih odločitvah skupnosti v rokah ljudi, kot tudi dejansko obstoječo družbeno ureditev, ki se jo običajno povezuje z zahodnimi družbami.

O tem, kako kompleksen pojem je demokracija, pričajo tudi različne opredelitve njenega obsega v smislu, kaj vse sodi v njen okvir. V nadaljevanju jih bom povzela le nekaj.

Naj začnem s Schumpetrom, ki je izoblikoval vsekakor eno od vplivnejših opredelitev demokracije v smislu demokratske procedure. Njegova teza je bila, da je demokratska metoda tista institucionalna ureditev za sprejemanje političnih odločitev, v kateri si posamezniki pridobijo moč odločanja prek enakopravnega tekmovanja za glasove ljudi. Po njegovem je demokracija sistem, v katerem lahko državljani svobodno izbirajo med različnimi političnimi akterji oziroma elitami (Schumpeter, 1996).

Medtem ko so tudi za Huntingtona (1993: 9) svobodne, odprte in poštene volitve bistvo demokracije, pa Lipset (1960: 27) svojo definicijo demokracije opredeljuje takole: »Demokracijo v kompleksni družbi lahko opredelimo kot politični sistem, ki daje redne ustavne priložnosti za menjavanje vladajočih funkcionarjev, in socialni mehanizem, ki omogoča največjemu možnemu delu prebivalstva, da vpliva na pomembne odločitve, tako da izbira med tekmeci za pomembne položaje.«

Sorodno, a natančnejšo opredelitev demokracije (poliarhije) je prispeval Dahl. Njegov koncept poliarhije kot realno obstoječe demokracije vsebuje naslednje institucionalne dejavnike, ki so nujni za delovanje demokracije: izvoljeni nosilci oblasti, svobodne, poštene in relativno pogoste volitve, svoboda izražanja, alternativni izvori informacij, avtonomija asociacij in inkluzivno državljanstvo (Dahl, 1971; Dahl, 1998).

Nekateri drugi teoretiki poleg navedenega poudarjajo pomen institucionalnih dejavnikov, kot so razvita civilna družba, učinkovita pravna država, kompetentna in avtonomna državna uprava itd., brez katerih dobro delovanje demokratičnega sistema ni mogoče. Tako denimo Guliermo O'Donnell poudarja potrebo po nadzoru nosilcev moči prek mehanizmov t. i. horizontalne odgovornosti, ki se nanaša na vzajemni nadzor nad različnimi vejami oblasti, pogoj za to pa je obstoj neodvisnih nadzornih institucij (O'Donnell v Adam in drugi, 2001: 92). Pogosto se v povezavi z demokracijo upošteva tudi druge dejavnike, denimo obstoj različnih mehanizmov za zagotavljanje družbene blaginje, Leonardo Morlino pa povzema razprave, ko pravi, da z »demokracijo razume skupek institucij in pravil, ki dovoljujejo tekmovanje in participacijo za vse državljane, ki

jih pojmujejo kot enake. Empirično so za to politično ureditev značilne svobodne, poštene in ponavljajoče se volitve, moška in ženska splošna volilna pravica, mnoštvo interesnih organizacij in volitve za zasedbo najbolj pomembnih položajev« (Morlino v Vanhanen, 1988: 10).

Če že obstaja soglasje o tem, kateri elementi so nujno potrebni za to, da bi lahko označili določeno politično ureditev za demokratično, pa se mnenja razhajajo glede njihove širine in globine.

»V novejši literaturi se ponovno občasno omenja zelo minimalistično opredeljevanje demokracije kot režima, v katerem volitve ponujajo opoziciji vsaj nekaj možnosti za prevzem oblasti (npr. Przeworski, Alvarez, Cheibub in Limongi), vendar se vedno več avtorjev obrača k Dahlu ali celo poziva k nadaljnjemu razvoju operacionalizacije pojma demokracija tako, da bi jo bilo mogoče natančneje meriti in ugotavljati stopnjo njene kakovosti na empiričnih primerih« (Fink - Hafner, Haček, 2000: 9).

1.1.3. OCENJEVANJE IN MERJENJE DEMOKRACIJE

Dr. Mitja Žagar meni (1993: 51), da je treba v okviru ugotavljanja tega, koliko se ustavno opredeljen in določen politični sistem uveljavlja v praksi sleherne države, analizirati normativno opredeljene pristojnosti in vlogo ter dejansko delovanje demokratičnih institucij, njihovo družbeno vlogo in pomen, distribucijo moči in vpliva v političnem sistemu, še zlasti pa načine, kanale in obseg vključevanja ljudi v procese političnega odločanja in njihov dejanski vpliv na sprejem političnih odločitev.

Žagar tako sicer jasno opredeli kazalce, s katerimi bi se dalo oceniti stanje demokracije in tako opraviti nalogo, ki sem si jo zadala, a kaj, ko med družboslovci ni konsenza glede navedenih kriterijev. S težavo, kako opredeliti konsolidacijo demokracije oziroma stopnjo njene konsolidacije in stabilnosti se je ukvarjal marsikateri mislec, Pridham pa je o tem zapisal: »Napredka v demokratični konsolidaciji ni mogoče meriti zgolj z opazovanjem izoliranih variabel, kot je npr. obstoj »anti-sistemskih« strank. Proučevati ga je treba multidimenzionalno na več ravneh, upoštevajoč vzajemno interakcijo med temi ravnmi« (Pridham, 1990: 116).

Po minimalistični opredelitvi naj bi utrjena demokracija zajemala razvoj vseh institucij nove demokracije (vseh vzorcev interesne intermediacije, konsolidacijo strankarskega sistema, uspešen prenos oblasti na opozicijsko stranko z uporabo demokratičnih sredstev itd.), po maksimalistični opredelitvi pa ne bi mogli nobeni obstoječi demokraciji pripisati atributa utrjene, stabilne demokracije, saj se politični sistemi nenehno spreminjajo in se prilagajajo spremembam v družbi.

Kljub zaželenosti kvalitativne dopolnitve pa Adam in drugi (2001: 92) opozarjajo na skrajnost v smislu, da se pod oznako demokracija stlači vse, kar je po mnenju posameznega avtorja potrebno za blaginjo in srečo ljudi: »Na ta način se namreč zabrišejo meje koncepta, s tem pa tudi njegove temeljne specifične značilnosti. Še bolj problematično pa je obsežno in idealizirano pojmovanje v primeru komparativne analize, saj se glede na dejstvo, da je vsaka realno delujoča demokracija pomanjkljiva in nepopolna, kaj hitro izkaže, da se nobena realna demokracija ne sklada z idealom, to pa lahko privede raziskovalca v prepričanje, da prava demokracija ne obstaja, s čimer zanemari razlike med različnimi stopnjami demokratičnosti posameznih družb.«

Na tem mestu se lahko strinjam s Samuelom Huntingtonom, ki pravi, da so demokracije lahko »neučinkovite, korumpirane, kratkovidne, neodgovorne, obvladovane s strani posebnih interesov in nezmožne sprejemanja politik za doseganje javnih koristi. Takšne lastnosti naredijo oblast nezaželeno, ne pa nedemokratično« (Huntington v Adam in drugi, 2001: 92).

2. USPEŠNOST UTRJEVANJA LIBERALNE DEMOKRACIJE NA SLOVENSKEM: NEKATERI KAZALCI

Demokracija nikoli ne traja dolgo. Hitro se iztroši, izčrpa in ubije. Ni še bilo demokracije, ki ne bi naredila samomora.

John Adams

Tako kot v drugih posocialističnih državah se je tudi v Sloveniji pojem demokracije izoblikoval kot ideal, katerega uresničitev bi poleg uveljavljanja večje svobode v političnem življenju in uveljavljanja človekovih pravic, pomenila tudi razrešitev ključnih ekonomskih in socialnih problemov. Slovenci ravno zaradi te predpostavke označujemo zdaj obstoječo demokracijo kot izredno pomanjkljivo oziroma nezadovoljivo. Da to drži, prikazujejo rezultati ankete Demokratizacija v srednje- in vzhodnoevropskih državah, ki jo je maja 1999 na reprezentativnem vzorcu polnoletnih državljanov Slovenije opravil Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.

Tabela 2.1.: Zadovoljstvo z delovanjem oziroma rezultati demokracije v Sloveniji

Nezadovoljni z delovanjem demokracije	69,7 %
Zadovoljni z delovanjem demokracije	24,4 %
Brez odgovora	5,9 %

Vir: Toš, Niko in Ivan Bernik (ur.) (2002): *Demokracija v Sloveniji*. Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

V anketi so respondenti izrazili svoje (ne)zadovoljstvo s trenutnim delovanjem demokratičnega sistema v Sloveniji s pomočjo 10-številčne lestvice, na kateri je 1 pomenila popolno nezadovoljstvo in 10 popolno zadovoljstvo². Podatki kažejo, da je večina slovenskih respondentov nezadovoljna s trenutnim delovanjem demokracije.

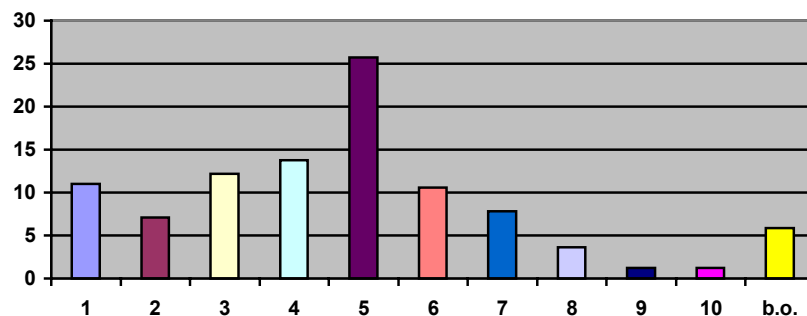
Ob predpostavki, da lahko respondente, ki so ocenili delovanje političnega sistema z ocenami od 1 do 5, štejemo za nezadovoljne, je nezadovoljstvo izrazilo 70 % respondentov, 24,4 % jih je bilo zadovoljnih, 5,9 % pa jih na vprašanje ni odgovorilo.

² Ta lestvica ima ob prednostih tudi najmanj dve očitni pomanjkljivosti. Ker je presplošna, ne vsebuje podatkov o tem, s katerim vidikom delovanja demokratičnega sistema so respondenti (ne)zadovoljni. Poleg tega pa lestvica pri respondentih lahko ustvarja vtis, da vse stopnje razen prve (1) izražajo določeno stopnjo zadovoljstva z delovanjem demokratičnega sistema. Tako verjetno spodbuja odgovore v prid nezadovoljstva (Toš in Bernik, 2002: 120).

Treba je omeniti, da je dobra četrtnina respondentov izrazila svoje (ne)zadovoljstvo z oceno 5, kar jih po klasifikaciji uvršča med nezadovoljne. Na pogost izbor te ocene je vsaj deloma vplival merski instrument, saj so respondenti z izborom te ocene verjetno želeli izraziti svojo neodločenost (Toš in Bernik, 2002: 120).

Vendar pa tudi ta morebitna merska pristranskost ne more spremeniti podatkov, ki so razvidni iz spodnjega grafa in ki jasno pričajo, da je 18,1 % respondentov izbralo oceni 1 ali 2 (ki vključujeta visoko stopnjo nezadovoljstva), zgolj 2,4 % pa oceni 9 ali 10 (ki označujeta visoko stopnjo zadovoljstva).

Graf 2.1.: Zadovoljstvo z delovanjem demokracije v Sloveniji

Vir: Toš, Niko in Ivan Bernik (ur.) (2002): *Demokracija v Sloveniji*. Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

Podoba slovenskega (ne)zadovoljstva se od leta 1999, ko je bila opravljena zgornja anketa, ni bistveno spremenila. O tem pričajo rezultati javnomnenjske raziskave Politbarometer, ki jo na reprezentativnem vzorcu polnoletnih državljanov Slovenije mesečno opravlja Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Od januarja 2002 do letošnjega junija se je delež nezadovoljnih z razvojem demokracije v povprečju gibal okoli 49 %, zadovoljnih je bilo 36 %, na vprašanja pa ni želelo odgovoriti 13 % anketiranih. Junija letos je bilo nezadovoljnih 55 %, zadovoljnih 38, 7 odstotkov anketiranih pa se do vprašanja ni želelo opredeliti (<http://e-gov.gov.si/politbarometer/prikaz.politbar>).

Verjetno so navedeni rezultati tudi pokazatelj dejstva, da demokracijo pri nas radi primerjamo s tisto, ki jo udejanjajo narodi z dolgoletno demokratično tradicijo, mi pa se

jo trudimo v celoti in v enakem obsegu prenesti v našo državo, v miselnost ljudi in v delovanje državnih institucij. Ko sem tudi sama pripravljala diplomsko nalogo z dispozicijo, da v Sloveniji tudi približno nimamo razvite prave liberalne demokracije, me je prebiranje Dahlove Poliarhije soočilo z realnostjo. S pomočjo Roberta Dahla in njegovega dela sem namreč spoznala, da idealne demokracije ni, da se v državah, ki se označujejo za demokratične, demokracija izvaja zgolj na približni ravni ter da si vsak narod pri določenih vprašanih demokracijo razlaga po svoje. Države z demokratično tradicijo so tako po Dahlu poliarhije³ oziroma realno obstoječe demokracije.

2.1. SMOTRNOST DELA IN HIPOTEZE

Uveljavljanje demokracije je v sleherni družbi dolgoročen proces, kar pomeni, da formalna uvedba večstrankarstva in sprejem nove demokratične ustave v določeni državi sama po sebi še ne pomenita njene dejanske uveljavitve. Da to velja tudi za našo državo, bom preverjala s hipotezo, da pri nas sicer imamo liberalno demokracijo⁴, vendar s posebnostmi, ki se bodo morda pokazale pri analiziranju učinkovitosti sodstva, svobode tiska, učinkovitosti izvršilne veje oblasti oziroma učinkovitosti države in dinamike menjav oblasti.

Dobljene podatke bom primerjala s podatki o Danski, ki ima za seboj že dolgo zgodovino demokratičnega razvoja, in s podatki o nekaterih državah na prehodu, ki se lahko bodisi po zgodovini razvoja demokracije bodisi po svoji velikosti primerjajo s Slovenijo. V zaključku bom s povzetkom proučevanih kriterijev poskušala podati oceno uresničenja slovenske liberalne demokracije ter če predhodno zastavljena hipoteza drži. Diplomsko delo naj bi tako odgovorilo na v današnjem času aktualno vprašanje, kakšen hibrid liberalne demokracije smo ustvarili v Sloveniji.

---

³ Kot ugotavlja O'Donell, je poliarhija zapleten fenomen, ki je sestavljen iz treh komponent, temelječih na treh intelektualnih tokovih oz. tradicijah: demokratizmu (ki prinaša pojmovanje enakosti med ljudmi), liberalizmu (ki prinaša pojmovanje pravic, ki jih nobena oblast ne sme kršiti) in republikanizmu (ki prinaša pojmovanje državljanskih vrlin in zavezanosti javnemu dobremu) (O'Donell v Tomšiču, 2002: 32).

⁴ Liberalna demokracija je specifična zgodovinska oblika, ki je nastala petindvajset stoletij po izginotju atenske demokracije. Je hibrid, ki je nastal na osnovi liberalizma. Moderno predstavniško demokracijo, kar liberalna demokracija je, obvladujeta dve osnovni načeli: ljudska suverenost in osebna svoboda. O liberalni demokraciji govorimo takrat, kadar morajo člani predstavniških teles pri svojih odločitvah spoštovati določene ustavne omejitve, katerih namen je zaščititi pravice posameznika in manjšin.

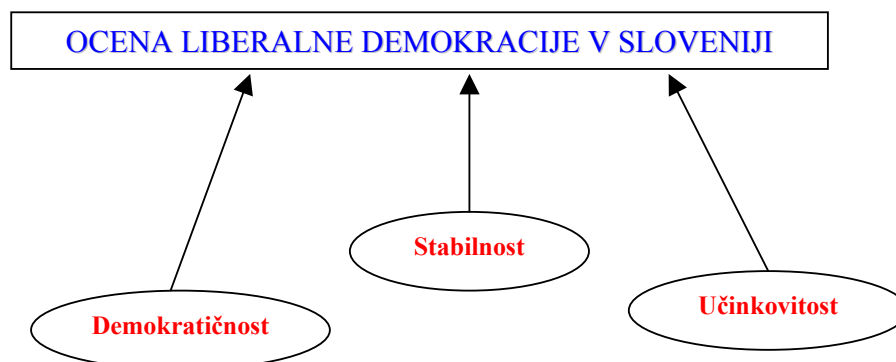
3. PREVERJANJE ZASTAVLJENEGA IZHODIŠČA OZIROMA HIPOTEZE

*F*unkcija hipoteze je, da formulira specifičen odnos med pojavi tako, da ga je mogoče empirično prekriti. Osnovna metoda je, da raziskavo načrtujemo tako, da lahko na osnovi izbranih podatkov hipotezo logično potrdimo ali pa jo zavrremo. Na podlagi tega sem oblikovala hipotezo, ki sem jo že navedla, in sicer:

Domnevam, da imamo v Sloveniji liberalno demokracijo z vrsto posebnostmi, ki že kažejo na njeno aliberalnost in ki jih v drugih državah z liberalno demokratično tradicijo ni zaznati oziroma zaslediti v tako razširjeni obliki.

Zastavljeno tezo bom preverjala z modelom, ki bo vseboval tri dimenzije: demokratičnost, stabilnost in učinkovitost; analizirala pa jih bom na podlagi sekundarnih statističnih virov.

Skica 3.1.: Model in kazalci

Glede na to, da je pojem demokracije zelo obsežen, je jasno, da so izbrane razsežnosti le ena izmed možnih oblik ocenjevanja. Za njih sem se odločila zato, ker lahko v njihove vsebine razvrstimo vrsto pomembnih lastnosti, ki naj bi jih imela demokratična država. Ker je lastnosti več, sem se omejila tudi pri njih. V okviru demokratičnosti bom tako preverjala stopnjo ujemanja političnih procesov s standardi poliarhične demokracije, v okviru stabilnosti se bom omejila na dinamiko menjav oblasti, v okviru učinkovitosti pa bom preverjala delovanje izvršilne veje oblasti in odsotnost korupcije.

Moja opredelitev politike se bo skladala z manj natančnim in širšim pojmovanjem demokracije, saj bo zajemala, kot pravijo Adam in drugi v knjigi Sociokulturni dejavniki razvojne uspešnosti, politiko tako v smislu izražanja in usklajevanja različnih interesov, odnose med različnimi političnimi akterji (politics) kot tudi v smislu oblikovanja politik na različnih družbenih področjih (policy) ter obravnavala institucionalni nivo in nivo političnega delovanja.

Najprej bom torej ocenila stanje demokratičnosti, stabilnosti in učinkovitosti slovenske državne ureditve. Sekundarne podatke za Slovenijo bom nato primerjala s podatki za Dansko in nekatere druge tranzicijske države. Namen tega pa je v osvetlitvi slike slovenske demokracije v primerjalni perspektivi, kot jo kažejo nekatere uveljavljene mednarodne raziskave. V povzetku bom na podlagi opravljene primerjalne analize postavila zaključno oceno o tem, ali zastavljena hipoteza drži, ali drži le delno ali pa je morda v celoti zgrešena.

3.1. DEMOKRATIČNOST

Obstaja nek skupen tok, neko skupno dihanje, vse stvari so v odnosu vzajemnosti. Cel organizem in vsak njegov del delajo skupno za isti cilj ... Vrhovno načelo se razteza do najbolj oddaljenega delca in od najbolj oddaljenega delca se vrača vrhovnemu načelu, enotni naravi, obstajanju in neobstajanju.

Hipokrat

Po Tomšiču (2002: 128) je demokratizacija proces politične modernizacije družbe, se pravi injiciranja, implementiranja in generiranja sprememb, ki vodijo v smer oblikovanja politične ureditve v skladu s pogoji razvite poliarhične demokracije. Po njegovem gre za korenite spremembe na vseh treh ključnih nivojih politike, se pravi na institucionalnem, akcijskem in kulturnovrednotnem nivoju. Centralna točka demokratizacije je individualizacija, se pravi vzpostavitev vloge posameznika kot avtonomnega in odgovornega subjekta, sposobnega igrati aktivno vlogo v javnem življenju. Tomšič nadalje opisuje, da je osnova tega liberalno pojmovanje človeka kot svobodnega bitja, ki mu kot takemu pripadajo določene neodtujljive pravice, nadgrajene z demokratičnim pojmovanjem ljudi kot v načelu enakopravnih posameznikov, ki so sposobni sami najbolje zagovarjati in uveljavljati svoje interese. Na institucionalni ravni po Tomšičevem mnenju to pomeni na eni strani razvoj v smeri vzpostavitve institucionalnih

varovalnih mehanizmov, ki ščitijo posameznika pred zlorabami moči s strani državnih institucij, na drugi pa razvoj v smeri oblikovanja kanalov, ki omogočajo svobodno sodelovanje posameznikov v politiki.

Za demokratičnost je zato vsekakor nujna svoboda državljanov, zaščita človekovih pravic, delovanje političnih institucij, participacija državljanov, njihova vključenost prek različnih skupin v politiko; torej delovanje javne sfere in pluralen medijski prostor.

Glede na to, da smo po osamosvojitvi v letu 1991 Slovenci zajadrali v valove demokratičnosti, bi lahko sklepali, da smo prej naštete nujnosti že davno vnesli v našo ureditev. Če je res tako, bom preverila s pomočjo objektivno merljivih, javnomnenjskih in ekspertnih indikatorjev ter sestavljenih indeksov.

3.1.1. SVOBODA IN PRAVICE

Verjetno najvplivnejša raziskava stanja svobode in demokracije v 192 državah sveta je študija Freedom in the World, ki jo že od leta 1989 pripravlja ameriška organizacija Freedom House. V njej strokovnjaki na podlagi informacij, ki jih dobijo od političnih osebnosti, novinarjev, borcev za človekove pravice, akademskih krogov, vladnih in nevladnih organizacij itd. v posamezni državi vrednotijo dva vidika demokratičnosti: stanje političnih pravic in državljanskih svoboščin. Prve so opredeljene kot sklop pravic, ki omogočajo posameznikovo svobodno sodelovanje v političnih procesih, medtem ko se državljanske svoboščine nanašajo na svobodo prepričanja in družbenega organiziranja ter osebno avtonomijo do države. Kategorija političnih pravic je sestavljena iz osmih vprašanj, ki se nanašajo na obstoj svobodnih in poštenih volitev nosilcev izvršilne in zakonodajne veje oblasti, enakost možnosti političnega tekmovanja, moč izvoljenih predstavnikov, možnost političnega organiziranja, obstoj realne alternative trenutni oblasti, odsotnost dominacije različnih institucij in skupin moči ter avtonomijo manjšin. Kategorija državljanskih svoboščin vsebuje štirinajst vprašanj, razdeljenih v štiri sklope: svoboda prepričanja in izražanja, svoboda združevanja in organiziranja, vladavina prava in človekove pravice ter osebna avtonomija in ekonomske pravice.

Ocenjevanje poteka s pomočjo 7-številčne lestvice, pri čemer je vrednost 1 najboljše stanje, vrednost 7 pa najslabše. Na podlagi dobljenih rezultatov potem države razvrstijo med svobodne (povprečje ocen se giblje med 1 in 3), delno svobodne (ocene med 3 in 3,5) in nesvobodne (5–5,57) (<http://216.119.117.183/research/freeworld/2002/about.htm>; <http://216.119.117.183/research/freeworld/2002/methodology5.htm>).

Slovenija že nekaj časa velja za svobodno državo, njenim državljanom pa so zagotovljene državljanske svoboščine, kot so splošna volilna pravica, svoboda gibanja, svoboda izbire itd. Zaradi tega poročilo Freedom in the World 2001-2002 ne preseneča, ko Slovenijo na tem področju že šestič zapored ocenjuje z odličnimi ocenami. Najvplivnejša raziskava glede svobode v družbi, ki stopnje spoštovanja človekovih pravic in političnih svoboščin vrednoti z ocenami od 1 do 7 (1 pomeni največ, ocena 7 pa najmanj), je namreč slovensko področje spoštovanja človekovih pravic ocenila z dvojko, pri političnih svoboščinah pa ji je namenila najvišjo možno oceno 1 (<http://www.freedomhouse.org/research/freeworld/2002/countryratings/slovenia.htm>).

Od tranzicijskih držav je dobila enako oceno tudi Češka, Danska, država z dolgoletno demokratično tradicijo, pa je v poročilu z odliko ocenjena tudi pri spoštovanju človekovih pravic.

Na tem področju bi v Sloveniji zagotovo morali še marsikaj postoriti, pa čeprav smo v poročilu na to temo dobro ocenjeni. Za začetek bi morali zmanjšati število sodnih zaostankov, kar od nas zdaj zahteva tudi Evropska unija. Da so sodni zaostanki nedvomno razlog za skrb, je namreč oktobra 2002 v zadnjem poročilu o napredku držav, ki se vključujejo v EU, opozorila evropska komisija (<http://www2.gov.si/svez/svez-web.nsf/0184934d2f4e1928c1256bc8003210d9/3dd2944825df2849c1256c54002a93ab?OpenDocument>).

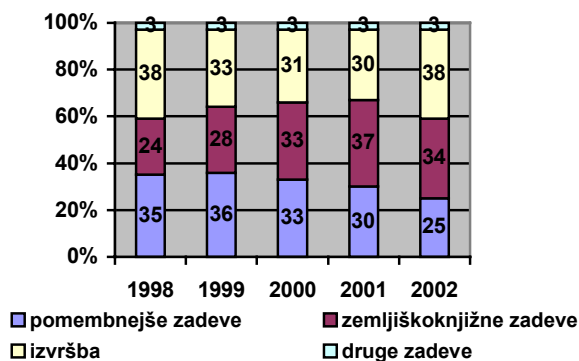
Pravica do sojenja v razumnem roku oziroma do sojenja brez nepotrebne odlašanja kot sestavni del ustavne pravice do sodnega varstva še vedno ni zagotovljena pred vsemi sodišči in pri vseh vrstah zadev. Nasprotno, kar polovica zadev je pred sodišči prve stopnje v povprečju rešena v rokih, ki presegajo ne le pričakovani, temveč tudi s sodnim redom določen čas, po katerem zadeva šteje za t. i. pravni sodni zaostanek. Kot je poročal

časnik Delo (Vukelić, 2003: 2), to še zlasti velja za civilne postopke pri večjih okrajnih sodiščih in za manj pomembne zadeve, torej za izvršno in zemljiško knjigo, ki pa odločilno vplivajo na vsakdanjo pravno varnost ljudi in prek katerih se v največji meri oblikuje splošna ocena o učinkovitosti sodstva. Zato takšno stanje zahteva premislek o možnih novih ukrepih za odpravo sodnih zaostankov: »Če je namreč splošna statistična slika v zadnjih letih res boljša, to še ne pomeni, da je stanje v sodstvu zadovoljivo. Je boljše, ko govorimo o reševanju pomembnejših zadev (torej zadev, ki jih neposredno obravnavajo sodniki), pri čemer je praviloma reševanje kazenskih primerov učinkoviteje, kot ko gre za civilne postopke. Najslabše je pri izvršbi in zemljiški knjigi, s katerimi se ukvarjajo okrajna sodišča. Neizvršena sodna odločba namreč nima za stranko nobenega pomena, neazurna zemljiška knjiga pa odločilno vpliva na varnost prometa z nepremičninami« (Vukelić, 2003: 2).

Da je slednja v Sloveniji že načeta, priča medijsko zelo odmeven primer Zbiljskega gaja. Nekateri kupci stanovanj v tamkajšnji soseski utegnejo ostati brez strehe nad glavo, pa čeprav so stanovanja že v celoti plačali: »Ni skrivnost, da se vpis v ljubljansko zemljiško knjigo utegne zavleči dve leti ali še dlje. Kupci, ki imajo v njej že vpisano svojo plombo in so priložili vsa potrdila, se nimajo česa bati. Kdor tega dokumenta nima, pa je upravičeno hudo zaskrbljen, saj njegovo že plačano stanovanje ali hiša lahko pristane v stečajni masi, iz katere bodo najprej poplačane banke, ki imajo nad premoženjem hipoteko« (Šurla, 2003: 20).

Zaskrbljujoče stanje v slovenskem sodstvu je najbolj razvidno iz statistike.

Graf 3.1.: *Struktura nerešenih zadev na sodiščih*

Vir: *Vrhovno sodišče RS.*

Leta 1998 so slovenska sodišča zabeležila 210.634 nerešenih pomembnejših zadev (v grafu 3.1. so ponazorjene številke v odstotkih od celotnega števila nerešenih zadev). Leto pozneje se je ta številka znižala na 202.278, leta 200 pa na 176.277. Pred dvema letoma je bilo na sodiščih 162.131 zadev, lani pa še 140.854, leta 1999 158.967, pred tremi leti 177.882 in predlani 199.393. Lani se je število nerešenih zadev nekoliko zmanjšalo, in sicer na 195.894. Nerešenih zadev je bilo pred petimi leti 228.159, leta 1999 185.955, leta 2000 pa 163.399. Pred dvema letoma je ta številka znašala 154.666, 2002 pa je narasla na 213.703 nerešenih izvršb.

Da s sodstvom in z njim povezano pravico posameznika do učinkovitega sodnega varstva že dolgo ni tako, kot bi moralo biti, nakazuje tudi primer Tadeje Zima, ki se je zaradi sodnih zaostankov po dobrem letu dni dela odpovedala funkciji predsednice okrajnega sodišča. Najsi je ta korak storila zaradi želje po boljši službi ali zaradi morebitnih višjih interesov, ostaja glede na njeno podatke žalostno, da se na rešitev nepravdne zadeve na okrajnem sodišču v Ljubljani čaka v povprečju 32,9 meseca, pravnne 30,7 meseca, izvršilne 29,2 meseca, zemljiškoknjižne 21,9 meseca in kazenske 20,7 meseca (Berden, 2003: 9).

Če si je Slovenija v poročilu Freedom in the World na področju spoštovanja človekovih pravic upravičeno zaslužila odlično oceno, pa govori tudi poročilo varuha človekovih pravic. V njegovem uradu so v letu 2002 prejeli 2870 zadev, kar pomeni 13,1-odstotno zmanjšanje glede na leto pred tem. Tudi leta 2002 se je največ zadev nanašalo na sodne in policijske postopke (26,4 %) in na upravne zadeve (16,3 %). Glede na prejšnja leta se je najbolj povečalo število zadev s področja ustavnih pravic (89,5-odstotno povečanje), kar je posledica oblikovanja nove delovne skupine na področju otrokovih pravic in varstva osebnih podatkov. Najbolj se je zmanjšalo število zadev na področju omejitve osebne svobode (42,1-odstotno zmanjšanje), stanovanjskih zadev in socialne varnosti (<http://www.varuh-rs.si>).

Zmanjšanje števila pritožb na Uradu varuha človekovih pravic pa ni nujno dobro, saj lahko kaže na nevarnost v smislu, da se ljudje institucije varuha ne poslužujejo, ker ne verjamejo, da lahko kaj reši. Za presojo tveganosti zmanjševanja števila pritožb v

Sloveniji velja zato pogledati, kako je s pritožbami ombudsmanu v državi z dolgoletno demokratično tradicijo, Danski. Tam je njihovo število od leta 1999 v porastu. Leta 1999 je varuh prejel 3423 pritožb, leta 2000 3498 pritožb in leta 2001 3689 pritožb. (<http://www.ombudsmanden.dk/index.asp?art=summ-eng.htm&id=summ-eng&fold=international>).

Glede na to, da ima Danska 5,2 milijona prebivalcev, Slovenija pa le dva, lahko zaključimo, da smo Slovenci kljub trenutnemu zmanjšanju števila pritožb, še vedno veliki pritožniki in se potemtakem zavedamo svojih pravic.

Sicer pa slovenski varuh človekovih pravic Matjaž Hanžek ugotavlja, da se odstotek utemeljenih ali delno utemeljenih zadev glede na prejšnja leta ni spremenil (22,3 %) in je v primerjavi s sorodnimi institucijami dokaj velik: »Kljub obljubam, lepim besedam in glasno reklamiranim projektom se grmada sodnih zaostankov ne zmanjšuje« (Albrecht, 2003: 2).

Novinarica časnika Delo je v tem okviru opozorila, da je treba na številnih sodiščih čakati tudi do pet let od vložitve tožbe do glavne obravnave, kar pa ne pomeni poštenega sojenja v razumnem roku (Albrecht, 2003: 2).

Nadalje je varuh zasledil pritožbe, ki opozarjajo na sorodstvene vezi med sodniki, odvetniki in tožilci, kar zbuja dvom o korektnosti sojenja. Nadaljuje se tudi počasnost pri sprejemanju podzakonskih aktov. Vlada je sicer prisluhnila opozorilom varuha in naredila analizo, vendar ni spremenila prakse in popravila sodnih zaostankov (www.varuh-rs.si).

Zaradi poraznih razmer Slovenci počasi, a vztrajno izgubljajo zaupanje v sodno vejo oblasti. To potrjuje javnomnenjska mesečna raziskava Politbarometer, katere rezultati so v letu 2002 in v prvi polovici leta 2003 izkazovali izjemno nizko stopnjo zaupanja sodiščem. Anketirani so zaupanje ocenjevali na lestvici od 1 do 5, pri čemer je ocena 1 ponazarjala nezaupanje, ocena 5 pa popolno zaupanje.

V obdobju osemnajstih mesecev so vprašani svoje zaupanje v sodišča ocenili s povprečno oceno 2,46, kar kaže, da sodiščem bolj ne zaupajo kot zaupajo. To niti ne bi bilo

presunljivo, če ne bi iz istih raziskav izhajali podatki, da je bilo zaupanje sodiščem v omenjenem času nižje od zaupanja vladi (2,79), državnemu zboru (2,8), policiji (2,82), Banki Slovenije (3,14), medijem (3,14), vojski (3,2), zdravstvu (3,26), tolarju (3,45), šolstvu (3,49) in predsedniku republike (3,52) (<http://e-gov.gov.si/politbarometer/prikaz.politbar>).

Na neugodne razmere nemo opozarjajo tudi tuje raziskave. V poročilu World Competitiveness Yearbook 2003, ki vsebuje oceno sodišč oziroma varovanje pravic, zaseda Slovenija med 29. državami 25. mesto, kar je za Estonijo (16.), Madžarsko (24.) in za vsemi članicami EU. Nekaj mest za njo sta le Češka (27.) in Slovaška (29.) (World Competitiveness Yearbook, 2003: 605).

Rezultati odražajo zastrašujoče sodne razmere in kažejo na to, da se slovenska liberalna demokracija na pomembnih področjih spreminja v aliberalno. Vzrok, zakaj tega ni zaznati v raziskavah, ki jih izvaja Freedom House, je v pomanjkljivi transparentnosti. V njih so namreč kriteriji za ocenjevanje določenih področij oz. vidikov demokracije pogosto premalo specificirani, same ocene niso dovolj natančno utemeljene, poleg tega pa ni jasno razvidno, kdo so avtorji posameznih ocen⁵. Na problematiko tovrstnih tujih raziskav je v svoji knjigi opozoril že Tomšič (2002: 214–215).

3.1.2. POLITIČNI PROCESI

Pri oceni demokratičnosti, poleg spoštovanja človekovih pravic in svoboščin ne smemo zaobiti političnih procesov. Razvitost večstrankarstva, svoboda in poštene volitve, participacija ljudi v političnem procesu, svoboda tiska in decentralizacija oblasti so dejavniki, ki morajo v demokratičnem sistemu delovati brez večjih kršitev. Popolnosti ni dosegla še nobena država, podrobnejša analiza, kako so se pri izpolnjevanju omenjenih dejavnikov izkazali v 27 tranzicijskih državah, pa je predstavljena v poročilu Nations in Transit. Slovenijo so v njem leta 2002 uvrstili na odlično drugo mesto. Pri tem je treba poudariti, da je med obravnavanimi petnajstimi državami osrednje in vzhodne Evrope še

⁵ Sodelujoči pri raziskavi so sicer omenjeni (<http://216.119.117.183/research/freeworld/2002/team.htm>), vendar ostajata odprta problema kompetentnosti ocenjevalcev in verodostojnosti njihovih informatorjev.

leta 1997 z oceno 2,00 zasedala četrto mesto. Pred njo so bile uvrščene Češka (1,50), Madžarska (1,50) in Poljska (1,50), zdaj pa je od nje boljše le še Poljska z oceno 1,63.

Sicer pa je Slovenija v omenjenem poročilu uvrščena v skupino konsolidiranih demokracij (to je skupina držav, ki so glede demokratizacije prišle najdlje), skupaj z višegrajsko četverico in baltskimi državami ter Mongolijo (http://www.freedomhouse.org/pdf_docs/research/nitransit/2003/nitcharts2003.pdf).

Sledijo podrobnejši rezultati.

Tabela 3.1.: Rezultati raziskave *Nations in Transit 2003*

Država	Politični procesi	Civilna družba	Neodvisnost medijev	Delovanje države	Ocena demokratičnosti
Slovenija	1,50	1,50	1,75	2,25	1,75
Češka	2,00	1,50	2,25	2,25	2,00
Poljska	1,50	1,25	1,75	2,00	1,63

Vir: *Nations in Transit 2003* (http://www.freedomhouse.org/pdf_docs/research/nitransit/2003/nitcharts2003.pdf⁶).

V raziskavi so v okvir političnih procesov uvrščene ocene poštenosti in svobode volitev, razvitosti večstrankarskega sistema ter ocene participacije v političnih procesih. Pri civilni družbi so upoštevane naslednje stvari: razvejanost sektorja nevladnih organizacij, njegove organizacijske kapacitete, finančni resursi in pravni okvir ter razvitost interesnega zastopstva in participacija v procesih odločanja. K neodvisnosti medijev spadajo pravni okvir in dejansko stanje medijske svobode, ustanavljanje finančno uspešnih zasebnih časopisov in dostop zasebnikov do medmrežja; pri delovanju države oz. javne uprave pa so pomembne: oblast zakonodajnih teles, decentralizacija, odgovornost, volitve in vodenje organov lokalne samouprave ter transparentnost zakonodajne in izvršilne oblasti (<http://www.freedomhouse.org/research/nitransit/2003/methodology2003.pdf>).

⁶ Strokovnjaki in konzultanti ustanove Freedom House vrednotijo kakovost političnih procesov v posamezni državi z ocenami od 1 do 7 (1 pomeni največ, 7 pa najmanj). Oceno demokratičnosti, ki je povprečje ocen političnega procesa, razvitosti civilne družbe, neodvisnosti medijev in vladanja, določijo s pomočjo najrazličnejših vladnih in nevladnih podatkov, člankov, mednarodnih poročil itd. Raziskava zajema obdobje od 1. januarja 2002 do 31. decembra 2002.

Da je Slovenija že davno izpolnila temelje demokratičnosti, je razvidno tudi iz mednarodno primerjalnih raziskav. Med državami postsocialistične tranzicije si resda zasluži dobre ocene, da pa bi morala pri neodvisnosti medijev, participaciji ljudi v političnem in volilnem procesu ter delovanju civilne družbe še marsikaj postoriti, govorijo raziskave, ki jih bom navedla v nadaljevanju. Pri tem še enkrat poudarjam, da idealne demokracije ni ter da se zato v nalogi trudim zgolj v primerjavi z obstoječimi demokracijami dokazati defekte slovenske demokracije oziroma pokazati na temelje demokratičnosti, ki bi bili lahko še boljši.

V razpravi o demokratizaciji ima vprašanje politične participacije pomembno vlogo. To ne pomeni, da lahko politično participacijo izenačimo z demokracijo, kot je to veljalo za prakso starogrške polis ali za starejše teorije participativne demokracije (Brezovšek, 1995: 201), pomeni pa, da je participacija pomembna razsežnost demokracije.

Glede na indeks participacije in odgovornosti (»voice and accountability«), ki se nanaša na različne vidike političnih procesov, državljskih pravic in političnih svoboščin ter ki jo najdete v modelu Svetovne banke, je Slovenija v letu 2000/2001 ocenjena bolje kot Češka in slabše kot Madžarska, Poljska in Danska, stanje na tem področju pa je, sodeč po raziskavah, iz leta v leto boljše.

Tabela 3.2.: Rezultati analize Svetovne banke

Država	Ocena participacije in odgovornosti v letu 1997/1998	Ocena participacije in odgovornosti v letu 2000/2001
Slovenija	1,03	1,07
Češka	1,20	1,04
Poljska	1,12	1,21
Madžarska	1,22	1,19
Danska	1,63	1,60

Vir: *Worldwide Governance Research Indicators Dataset, World Bank Institute, Washington* (http://econ.worldbank.org/files/11783_wps2772.pdf⁷).

⁷ Države so ocenjene po lestvici od -2,5 do 2,5, pri čemer višja vrednost prikazuje boljši položaj v državi. Ocene temeljijo na izredno širokem spektru več kot tisočih indikatorjev iz štirinajstih že obstoječih zbirk podatkov.

Ključen kazalec politične participacije je poleg članstva v strankah in političnega angažiranja tudi volilna udeležba državljanov. V Sloveniji je volilna udeležba na parlamentarnih volitvah od leta 1992 v upadanju. Tedaj je bila 86-odstotna, leta 1996 73-odstotna, na zadnjih parlamentarnih volitvah pa nekaj manj kot 70-odstotna. Do nedavnega je glede tega bolje kazalo Češki. Ta se je lahko na predzadnjih volitvah leta 1998 pohvalila s skoraj 74-odstotno udeležbo, na zadnjih volitvah pa je tudi njej udeležba padla na 58 %. Nasprotje tovrstnih dogajanj je Danska. Tamkajšnjih parlamentarnih volitev se je leta 1998 udeležilo krepko čez 86 % ljudi, leta 2001 pa čez 87 % (<http://www.ifes.org/eguide/turnout1998.htm>).

O demokratičnosti pa nekaj pove tudi stopnja politične participacije in inkluzivnosti oziroma vključenost žensk v politiko. Zgovoren kazalec tega je delež zastopanosti žensk v parlamentu.

To področje je v slovenski demokraciji podobno kot volilna udeležba izredno šibko. Žensk v parlamentu je pri nas dobrih 13 %, njihova slaba ali nična zastopanost pa je vidna tudi v gospodarstvu in nadzornih svetih pomembnih družb. V primerjavi s tranzicijskimi državami je Slovenija resda nekje na sredini, a kaj ko je v primerjavi z razvitimi demokracijami na tem področju v strašljivo velikem zaostanku. Ker pa sem se glede mednarodnih primerjav omejila, naj navedem, da je v danskem parlamentu približno 38 % žensk, v češkem pa 17 % (<http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>).

Stanje zastopanosti žensk v politiki ocenjujejo tudi v World Competitiveness Yearbook 2003. Slovenijo so glede na prisotnost nežnejšega spola v parlamentu med 29. državami uvrstili na skromno 23. mesto. Pred njo so se uvrstile tako zgoraj omenjeni Danska (2.) in Češka (18.) kot tudi Slovaška (19.), rezultati pa so tako zgolj še en pokazatelj posebnosti slovenske demokracije (World Competitiveness Yearbook, 2003: 609).

Poleg omenjenih kriterijev so za demokratičnost države pomembni tudi medijska neodvisnost, pluralnost, objektivnost in svoboda govora. Kot ugotavlja Tomšič (2002: 198) medijski prostor sicer ni sestavni del političnega sistema, vendar je z njim tesno povezan, zato je svoboda medijev zagotovo pomemben vidik inkluzivnosti politike.

Ocena stanja medijske svobode se nahaja v poročilu Press Freedom Survey, ki ga kontinuirano pripravlja Freedom House ter analizira stanje na področju elektronskih in tiskanih medijev. V poročilu Press Freedom Survey 2003 so obravnavani trije vidiki medijske svobode: vpliv zakonov in administrativnih odločitev na medijske vsebine, ekonomski vpliv na medije in politični pritiski. Prvi dve kategoriji sta ovrednoteni z ocenami 0-30, zadnja pa z ocenami 0-40, pri čemer manjše število točk pomeni ugodnejšo oceno stanja. Na tej osnovi so obravnavane države razdeljene v tri kategorije: tiste, v katerih so mediji svobodni (število točk 0-30), tiste, v katerih so delno svobodni (31-60), in tiste, v katerih so nesvobodni (61-100).

Slovenijo je Press Freedom Survey letos ponovno uvrstil med svobodne države. Za stanje na področju tiskanih medijev ji je namenil za točko boljšo oceno kot v predhodnem poročilu (leta 2002 je dobila 20, leta 2001 pa 21 točk). Glede na delne ocene je Slovenija leta 2002 po prvem kriteriju (vpliv zakonov na medijske vsebine) dobila 2 točki, po drugem (ekonomski pritiski) 13 in po tretjem (politični vpliv) 5 točk, letos pa je za prvi kriterij prejela 3 točke, za drugi 10 in za tretji 6 točk.

V tem pogledu je za štiri točke prekašala Češko in, pričakovano, za osem točk zaostala za Dansko.

O tem, kakšno stanje vlada na področju elektronskih medijev, prča Press Freedom Survey iz leta 2001. Tedaj so tiskane in elektronske medije ocenjevali po že zgoraj omenjenih kriterijih, pri čemer so dodali še kriterij represivnih dejanj, lestvica ocenjevanj pa je bila naslednja: prve tri kategorije so ovrednotili z ocenami 0-15, zadnjo pa z 0-5, pri čemer je manjše število točk pomenilo ugodnejšo oceno stanja. Na področju elektronskih medijev je Slovenija leta 2001 za prvi kriterij prejela 4 točke, za drugega 3, za tretjega 5 in za četrtega 0 točk. Češka je bila ovrednotena s 13 točkami (po kriterijih: 3, 3, 4, 3), Danska pa s tremi točkami (1, 1, 1, 0)

(<http://www.freedomhouse.org/pfs2003/pfs2003.pdf>;

<http://www.freedomhouse.org/pfs2001/pfs2001.doc>;

<http://www.freedomhouse.org/pfs2002/pfs2002.pdf>).

Iz kratkega opisa stanja, ki ga poročilo Press Freedom Survey nameni vsaki državi, pa žal ni razvidno, na čem konkretno te ocene temeljijo in, predvsem, kaj konkretno je v primeru Slovenije privedlo do izboljšanja.

Mnogi strokovnjaki, pa tudi druge raziskave na temo medijev pričajo, da so zgornje ocene za slovenski medijski pluralizem⁸ preugodne in da izboljšanja na tem področju ni zaznati. Poglejmo!

Demokracija dejansko ne more obstajati brez pluralnih medijev, ki tudi opoziciji pomagajo pri nadzoru oblasti in v resnici igrajo prvo in glavno načelo neodvisnega in svobodnega novinarstva (novinar kot pes čuvaj - »watchdog«).

Sandra Bašić - Hrvatini in Marko Milosavljević (2001: 7–8) ugotavljata, da so v Sloveniji medijska devetdeseta leta minila v znamenju sprememb političnega sistema, sprejemanja nove medijske zakonodaje, privatizacije medijev, liberalizacije časopisnega in površne regulacije radiodifuznega trga, medijske koncentracije in komercializacije. Avtorja ravno

tako ugotavljata, da je zaradi majhnosti in omejenosti mogoče s sorazmerno majhnimi sredstvi nadzorovati medijski prostor in da je majhno število domačih lastnikov ob pomoči številnih, med seboj povezanih podjetij prevzelo nadzor nad večino medijskega trga. Opozarjata na monopolizacijo medijev. Preprečevanje monopolizacije pa je po njunem v demokratičnih družbah dolžnost države. Pravita, da v komunikacijskem sistemu, v katerem je vse odvisno od dobre volje države, trga in novih lastnikov in v katerem ni zakonskih in finančnih osnov za vzpostavljanje medijskega pluralizma, ne moremo govoriti o svobodi medijev. Zakon o medijih, sprejet leta 2001, po njunem mnenju preveč natančno regulira interes države in preveč ohlapno interes državljanov.

Izkazalo se je, da zasebno lastništvo in trg nista zagotovila pluralizacije medijskega trga. Zakonodajalec je spregledal, da privatizacija nima zveze z etiko delovanja medijev, še

---

⁸ Pluralizem medijev ima več dimenzij. Države ga poskušajo dosegati z zakonodajo, ekonomskimi podporami, urejanjem razmerja med zasebnim in javnim sektorjem ter drugimi ukrepi. Odvisen pa ni le od takšnih ali drugačnih ukrepov posameznih držav, pač pa tudi od političnega, zgodovinskega in kulturnega okvira, v katerem mediji delujejo. Načini zagotavljanja neodvisnosti medijev in novinarskega dela v demokratičnih državah so različni. Svoboda izražanja, svoboda medijev in njihov pluralizem so temeljne človekove pravice in del pravnih sistemov demokratičnih držav. Pravica do svobode medijev ni absolutna in je na takšen ali drugačen način bolj ali manj omejevana v vseh državah (Zobavnik, 2001: 385–413).

manj pa z odgovornostjo do javnosti. Pokazalo se je, da je treba demokratični in pluralni medijski prostor drago plačati (Bašić - Hrvatin, Milosavljević, 2001: 7).

Avtorja opozarjata tudi, da še vedno ni zagotovljena popolna lastniška neodvisnost medijev od države, ki je s svojimi skladi in drugimi oblikami ohranjala (precejšnje) lastniško, in s tem tudi politično navzočnost. S tem se je v slovenskem medijskem prostoru ohranila anomalija, ki je že dolgo ni več v zahodnih demokracijah: da je namreč država neposredno ali posredno lastnica oziroma solastnica (in to pomembna) medijev. Dokler se bo ohranjalo takšno stanje, slovenski mediji ne bodo resnično svobodni, vsaj ne politično (Bašić - Hrvatin, Milosavljević, 2001: 59).

Silvester Šurla v magistrski nalogi (2003) opisuje, da si je pozicija, torej vladajoča oblast, tudi po privatizaciji zagotovila prevladujoč vpliv v najmočnejših tiskanih medijih s posrednim lastništvom prek državnih skladov KAD in SOD, podjetij v večinski lasti države (bank, telekomunikacijskih podjetij ...) in z regulacijo. Sprejeta je bila odločitev, da morajo tiskani mediji v imenu »nacionalnih interesov« ostati v domači lasti in da je treba preprečiti prodajo medijev tujcem, ki bi lahko v njih uveljavljali svojo, predvsem politično voljo (Šurla, 2003: 137).

Bašić - Hrvatinova in Milosavljević (2001: 9) pravita, da se je dejansko zaradi domnevnih nevarnosti tujih prevzemov dogajala medijska koncentracija v rokah maloštevilnih domačih lastnikov, celo s prepoznavnimi političnimi konotacijami, o čemer pa je pisal že Osterman (1999). Na področju tiskanih medijev danes tri največja medijska podjetja (Delo, d. d., Dnevnik, d. d., in Večer, d. d.) nadzorujejo več kot 90 % dnevniškega trga.

Danes obstoječi dnevniki, Delo, Dnevnik in Večer (izjema so le Slovenske novice), so nastali še v prejšnjem sistemu, vsi trije novi dnevniki, Slovenec, Republika in Jutranjik, ustanovljeni po letu 1990, pa so propadli⁹.

V nasprotju s popolno deregulacijo v tiskanih medijih je država še naprej poskušala nadzorovati elektronske medije. Državno RTV so spremenili v javno, toda Svet RTV, ki naj bi bil sicer organ civilne družbe, je kmalu postal, kot ugotavljata tudi Bašić - Hrvatina in Milosavljević (2001: 56), strankarsko razdeljen ter se uveljavil kot podaljšek strankarskih interesov in vsakokratnih koalicij. To pa je gotovo vplivalo tudi na informativni program tako nacionalnega radia kot nacionalne televizije¹⁰.

Drago Jančar je v zvezi s to tematiko v reviji Ampak zapisal: »Za politično obvladovanje tako majhnega prostora, kot je slovenski, ima vladajoča oligarhija na razpolago impozantno medijsko mašinerijo. Ima, najprej, nacionalno televizijo, ki jo vodijo

---

⁹ Bašić - Hrvatina in Milosavljević (2001: 31) pravita, da so novi dnevniki Slovenec, Republika in Jutranjik (časnik, ki je začel izhajati in ugasnil v zgolj enem mesecu, junija 1998), izhajali predvsem iz političnih interesov in da so bili vsi politični, ne pa tržni projekti. Poleg »političnosti« naj bi bili razlogi za njihov propad še neupoštevanje značilnosti in posebnosti slovenskega časopisnega trga, tujih trendov, premajhna finančna sredstva za zagon časopisov in pomanjkanje profesionalnih meril. Pri navajanju vzrokov za propad novih dnevnikov sta avtorja povsem zanemarila nekatera druga dejstva, kot so monopolni položaj obstoječih dnevnikov, monopolna distribucija časopisov in konservativne bralne navade Slovencev. Vsaj v primeru Jutranjika ni mogoče govoriti o »političnosti« projekta (kar koli naj bi pač ta »političnost« bila). Jutranjik je izdajalo zasebno podjetje Degass, d. o. o., v katerem nobena politična stranka ni imela lastniškega deleža. Direktor in lastnik podjetja ter glavni urednik Danilo Slivnik je v uvodniku prve številke Jutranjika (4. junij 1998) zapisal: »... ne poskuša biti ne levi ne desni, ampak profesionalen in natančen. Na medijskem trgu namreč manjka kritičen in dosleden časopis in Jutranjik naj bi zapolnjeval to vrzel. Gre preprosto za bolj strog nadzor nad upravljavci slovenske države, ne glede na to, kakšne politične barve so in h kakšnim ideologijam se prištevajo. Da v državi ni vse v redu in da je treba te (upravljalce) nadzirati, pa se verjetno vsi strinjamo ...« Tudi z analizo njegove vsebine bi bilo nemogoče dokazati, da je bil Jutranjik »političen« oziroma da bi bil glasnik določene politične stranke. Razlogi za prenehanje izhajanja Jutranjika (izšlo je le 22 števil, zadnja 30. junija 1998), kot v zadnji številki navaja Slivnik, so bili predvsem ekonomski: »... prodali smo ga namreč premalo, da bi lahko z njim vztrajali v položaju neodvisnih in samostojnih založnikov ...« Drži pa trditev Bašić - Hrvatine in Milosavljevića, da je imel Jutranjik premalo finančnih sredstev za zagon.

¹⁰ Nekdanji predsednik uprave Dela, d. d., Tit Doberšek je v intervjuju za mesečnik Ampak (št. 8/9, 2001) izjavil: »Nesreča javnega zavoda, kot je RTV, je v tem, da ga nekateri razumejo kot javno hišo, v kateri je proti plačilu mogoče zahtevati različne usluge. Res pa je, da tudi mene včasih zbodejo pristranske poceni duhovitosti na račun zmeraj istih lahkih tarč, in to po pravilu iz opozicijskih vrst, ki pričajo o idejnem lakajstvu in pomanjkanju profesionalnega poguma za prave tarče, tiste na dejanskih vrhovih oblasti ... A prava, ostra satira mora v konkavnem zrcalu znati pokazati dejansko oblast, ne pa tiste, ki jo ogrožajo.«

Pisatelj Drago Jančar (2002: 159) meni, da bi moral biti Radio Slovenija po definiciji zgled za objektivno poročanje in komentiranje. Po Jančarjevem pa prav ta prednjači pri svoji pristranskosti ter nedostojnih, žaljivih obrekovanjih opozicijskih strank in poslancev. Za nacionalno radijsko hišo, za katero prav tako kot za televizijsko slovenski državljani plačujemo obvezno naročnino, bi morala biti objektivna politična drža samoumeven kriterij, obskurno politično zbadanje opozicije in oportunistično prilizovanje največji stranki v vladi pa nevedno profesionalnega novinarstva, ki ga status te hiše implicitno zahteva.

Po mnenju Zavoda za oživitve civilne družbe (Jančar, 2002: 160) političnoinformativni program TV Slovenija in dnevnik Večer ohranjata demokratično različnost in se skušata približati objektivnemu poročanju, v komentarjih pa objavljaju različnih pogledov; in velikokrat jima to v precejšnji meri tudi uspeva.

preizkušene korifeje samoupravnega socialističnega novinarstva in ki ju nadzira predsednik sveta, partijski funkcionar, pomemben član ene od vladajočih strank. Na voljo ima, ta naša oblast, tudi komercialno televizijo, POP TV, ki državi ne plačuje davkov in tri dnevnik, od katerih sta dva (Delo in Dnevnik) v političnem in gospodarskem pisanju čvrsto na strani vladajočih in lastnikov kapitala« (Jančar, 2001: 4).

Še bolj kritični do slovenskega medijskega prostora, ki opoziciji ne omogoča enakopravnega dostopa do medijev, so v nevladnem Zavodu za oživitev civilne družbe. Andrej Aplenc (2002: 5) vidi vzrok za nepluralnost slovenskega medijskega prostora v 60- do 80-odstotni retenciji stare politične elite, ki skoraj popolnoma obvladuje tiskane medije. Po njegovem je poročanje o političnih dogodkih enostransko, pod političnimi vplivi, večkrat tudi zavajajoče, napačno in lažno, do prenovljene komunistične stranke nekritično, vedno pa je kritično, pogosto celo skrajno, do opozicije. Po Aplenčevem smo priča, tako kot v nekdanjem enopartijskem sistemu, nenehnim gonjam z medijskimi umori (navaja primer opozicijskega voditelja Janeza Janše, primer vlade Andreja Bajuka, primer generalnega direktorja policije Marka Pogorevca), ki so naperjene proti tistim vidnim politikom, ki so na »napačni« politični strani. Pravi, da se je medijski prostor spremenil nazaj v tisto, kar je bil pred letom 1990. Janez Jerovšek (2002a: 8) opozarja tudi na to, da Slovenija nima pluralnih dnevnih medijev in da je mogoče opaziti sicer nizko stopnjo pluralnosti, ki pa je omejena samo na revialni tisk z nizko naklado. Po Jerovškovem so vsi dnevni mediji na strani oblastniških struktur in njenih elit, intenzivno pa obvladujejo opozicijo, ki jo v skrajni obliki razglašajo za sovražno.¹¹

Ker se v novinarstvu poskušam že dobra tri leta in imam stike z vrsto novinarji, lahko trdim, da so v slovenskem prostoru prisotni najrazličnejši pritiski na njihovo delo. Cenzura in samocenzura sta pojma, ki slovenskemu novinarju nista tuja. Z njima se pogostokrat srečuje. Slovenski prostor je namreč majhen, interesi so medsebojno prepleteni in zgodi se, da mora novinar, ki želi obdržati službo, članek, ki bi utegnil prizadeti velikega oglaševalca, pomembne gospodarstvenike in politike, preoblikovati ali celo umakniti. O tem se javno ne govori, pa čeprav je tovrstnih primerov nešteto. Dr.

¹¹ Janez Jerovšek (2002b: 69–134) svojo trditev dokazuje z analizo komentarjev Vlada Miheljaka v Dnevniku in Borisa Ježa v Delu. Miheljak je o vodji opozicije Janezu Janši med drugim zapisal, da je podoben Heiderju, da je sposoben poslati vojsko na ulico, da ga je treba izločiti iz igre, da bi bilo za Slovenijo najbolje, če bi se za nekaj let umaknil ...

Sandra Bašić - Hrvatini iz Fakultete za družbene vede je ob predstavitvi slovenskega prevoda knjige Michaela Moora: Neumni beli možje, v zvezi z zgoraj navedenim za radio Hit povedala (7.7.2003), da od novinarjev sliši ogromno zgodb o pritiskih, a kaj ko ji vse povedo »off the record«. Ko jim predlaga, da bi se izpostavili, se raje umaknejo. Strah je očitno prevelik.

Kako tudi ne, ko pa v Sloveniji novinarje brutalno pretepajo. Februarja 2001 so neznani napadalc napadli Mira Petka, raziskovalnega novinarja Večera¹². Storilcev še niso odkrili, krivdo za to pa mnogi pripisujejo nedelovanju državnih institucij. Za ta primer je bila ustanovljena tudi posebna parlamentarna preiskovalna komisija. Njeni člani se sicer trudijo razložiti ozadja napada, a jim do zdaj še ni uspelo priti do zaključkov. Poslanec Mirko Zamernik je nedavno skoraj odstopil s funkcije predsednika komisije, saj je bilo po njegovem sodelovanje s tožilstvom nezadovoljivo.

Morda se bo stanje izboljšalo, če bodo sprejeta dopolnila zakona o medijih. 8. julija 2003 sta namreč stranki koalicije Slovenija SDS in NSi v parlamentarno proceduro vložili predlog dopolnil zakona o medijih, na podlagi katerih naj bi ustanovili poseben medijski sklad, s katerim naj bi izpolnili eno od njihovih šestih zahtev po povečanju pluralnosti slovenskega medijskega prostora.

Vendar pa se je pri tem treba zavedati dejstva, ki ga je Boris Šuligoj v eni izmed julijskih Sobotnih prilog opisal takole: »Pluralnost ni nekaj, kar bi bilo mogoče izdelati, zakuhati, scmaziti po nekakšni recepturi. Pluralnost je stopnja razvoja, stopnja kulture, demokracije, svobode ..., ki dozori, kolikor dozori v določenem okolju« (Šuligoj, 2003: 7).

Pa je pri nas že dozorela? Pisatelj Drago Jančar je skeptičen, ko v reviji Ampak zapiše, da si državljan te dežele, ki si je želel in prizadeval, da bi v njej polno zaživela demokracija, ne more več delati nobenih iluzij: »Kdor z dobronamerne, čeprav kritične distance opazuje tukajšnje dogajanje, ne more pri najboljši volji ugotoviti drugega kot dejstvo, da se je Slovenija pogreznila v provincialno samozadostnost in da je vladajoča politična in

---

¹² Dogodek, da je v Sloveniji en novinar pretepen skoraj do smrti, je enakovreden temu, da bi bilo v Nemčiji tako pretepenih štirideset novinarjev, v ZDA pa več kot sto (Aplenc, 2002: 5).

finančna oligarhija ostala brez slehernega nadzora in kritične presoje. Nobeno njeno dejanje se ne more več znajti v resnem javnem ali intelektualnem pretresu, kritični glasovi in analize vse redkejših intelektualcev so res samo še prhljalj, ki ga lahko vladajoči spihajo z ramen¹³. Medijska glajhšaltunga je skoraj popolna, sega tja do lokalnih skupnosti, kjer so po zgledu državne ravni že župani postali svete krave, ki jih nihče ne sme kritizirati, pa tudi če se ljudje dušijo v prometu in smeteh« (Jančar, 2001: 3).

Da je položaj demokratičnih vrednot na področju slovenskih medijev ogrožen, pa so opazili tudi v ameriškem State Departmentu. V svojem poročilu o človekovih pravicah za leto 2002 so o slovenskih medijih, svobodi govora in tiska med drugim zapisali naslednje: »Politični in ekonomski pritiski še naprej vplivajo na medije in se kažejo skozi samocenzuro ... Glavni mediji ne predstavljajo široke palete političnih in etničnih interesov ... V teoriji in praksi mediji uživajo polno novinarsko svobodo ... Napad na novinarja Mira Petka še ni rešen« (<http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2002/eur/18393.htm>).

---

¹³ Leta 1997 je Mitja Meršol, tedanji glavni in odgovorni urednik Dela, ustvarjalce opozicijskega memoranduma Ura evropske resnice označil kot »prhljalj, ki ga je treba spihati z ramen«.

3.2. STABILNOST

Vrhunec demokracije je, ko izbrani izberejo sebe.

Draško Veselinovič

Kakor da je po zadnjih volitvah v Sloveniji zavladało splošno zadovoljstvo Cankarjevih hlapcev: stari gospodar je spet trdno v sedlu, spet je vse tako, kakor je bilo.

Drago Jančar

Liberalna demokracija je danes idejna in politična glasnica nekdanjega komunističnega podmladka in kadra, novega imovitega sloja, karieristov, dela slovenske ateistične inteligence in predvsem ateističnega polizobraženstva ...

Hubert Požarnik

Demokracija ni le sistem napisanih pravił, temveč tudi sistem nenapisanih dogovorov.

Janez Jerovšek

Da lahko demokratičen sistem dobro deluje, je poleg pristajanja na njegove principe potrebna tudi utečenost mehanizmov sprejemanja in izvajanja odločitev. Da bi politične institucije, predvsem pa javna uprava, lahko opravljale funkcijo doseganja družbeno sprejetih ciljev, morajo imeti zagotovljeno določeno stabilnost.

Ta se po mnenju Adama in drugih (2001: 95) nanaša na obstojnost sistema in vztrajnost demokratičnih principov. Stabilnost pomeni na eni strani odsotnost nevarnosti politične destabilizacije, na drugi pa je povezana z dinamiko menjav oblasti.

Zaželeno je, da potekajo postopki selekcije nosilcev oblasti, sicer ne poredko, vendar tudi ne prepogosto. Tomšič (2002: 39–40) o tem navaja, da prevelika dinamika sprememb na oblasti v smislu prepogostih menjav vlad, običajno povezana s fragmentiranostjo političnega prostora, ovira koherentno in konsistentno vodenje politik, kar posledično negativno vpliva na sposobnost doseganja razvojnih ciljev. Po drugi strani je po njegovem mnenju pretirano poudarjanje stabilnosti oblasti zavajajoče, še posebno tedaj ko se v raziskavah politične stabilnosti kot indikator uporablja število menjav vlad: »Odsotnost menjav oblasti, se pravi dolgotrajnejša zacementiranost ene politične grupacije na oblasti - torej visoka stopnja stabilnosti - namreč prav tako ni produktivna. V tem primeru, se pravi ob odsotnosti realne politične alternative, se vladajoča garnitura pogosto začne čutiti nedotakljivo, kar običajno vodi v manjšo učinkovitost njenega

delovanja, pomeni pa tudi resno nevarnost korupcije in drugih nelegalnih praks« (Tomšič, 2002: 39–40).

O nevarni nedotakljivosti je govoril že Jančar, ko je za slovenski sistem navedel, da se je pogreznil v provincialno samozadostnost ter da je vladajoča politična in finančna oligarhija ostala brez slehernega nadzora in kritične presoje (glej str. 29). Koliko to vpliva na stabilnost naše demokracije, bomo poskušali izvedeti s pomočjo mednarodno primerjalnih raziskav.

Slovenija je glede stabilnosti odlično ocenjena v analizi Svetovne banke, kjer med tranzicijskimi državami zaseda prvo mesto. V raziskavi, ki ocenjuje različne vidike obstojnosti sistema (število različnih manifestacij političnega nasilja, prisotnost socialnih nemirov, miroljubnost/nasilnost menjav oblasti, možnost dramatičnih sprememb političnih institucij itd.), je prehitela Madžarsko, ki je imela v sklopu teh držav do tedaj najboljšo oceno, težko pa se primerja z Dansko. Ocena politične stabilnosti je v Sloveniji glede na raziskavo iz leta 1997/1998 precej padla, nihanje pa je zgolj pokazatelj pomanjkljivosti indikatorja.

Tabela 3.3.: Rezultati analize Svetovne banke 2

Država	Ocena politične stabilnosti v letu 1997/1998	Ocena politične stabilnosti v letu 2000/2001
Slovenija	1,09	0,87
Češka	0,81	0,74
Poljska	0,84	0,69
Madžarska	1,25	0,75
Danska	1,29	1,34

Vir: *Worldwide Governance Research Indicators Dataset, World Bank Institute, Washington* (http://econ.worldbank.org/files/11783_wps2772.pdf¹⁴).

¹⁴ Države so ocenjene po lestvici od –2,5 do 2,5, pri čemer višja vrednost prikazuje boljši položaj v državi. Ocene temeljijo na izredno širokem spektru več kot tisočih indikatorjev iz štirinajstih že obstoječih zbirk podatkov.

Indikator politične (ne)stabilnosti v ožjem smislu najdemo tudi v raziskavi World Competitiveness Yearbook (gre za vprašanje o tem, kolikšno je tveganje politične nestabilnosti).

V tej raziskavi je bila Slovenija leta 2001 uvrščena slabše, in sicer na 27. mesto (med 49 državami), kar je pred Poljsko (41.), Slovaško (37.), Češko (31.), a za Madžarsko (22.) in Estonijo (26.). Pred njo so tudi vse članice EU, razen Italije (34.) (World Competitiveness Yearbook, 2001: 422).

Leto kasneje je glede na tranzicijske države še vedno najugodnejše ocenjena Madžarska, ki je na 22. mestu (med 49 državami), sledijo ji Češka (24.), Estonija (32.) in Slovenija (33.). Pred slednjo so se leta 2002 uvrstile tudi vse članice EU (World Competitiveness Yearbook, 2002: 533).

Razmere se tudi leta 2003 niso bistveno spremenile. V poročilu World Competitiveness Yearbook 2003 so države razdeljene med tiste z več kot dvajsetimi milijoni prebivalcev in tiste z manj kot dvajsetimi milijoni prebivalcev. Slovenija je med 29. proučevanimi državami uvrščena na neugodno 25. mesto, in sicer za Madžarsko (19.), Češko (23.) in za vsemi članicami EU (World Competitiveness Yearbook, 2003: 606).

Po pregledu poročila World Competitiveness Yearbook lahko zaključimo, da stanje na področju stabilnosti naše demokracije ni zadovoljivo. Na to vpliva tudi dejstvo, da so v Sloveniji že dlje časa na oblasti eni in isti ljudje. V primerjavi z njimi imajo neizbranci oziroma ljudje brez zvez in poznanstev¹⁵ malo možnosti za uspeh, to pa povzroča nezadovoljstvo in željo po spremembah. Vladajoča elita obvladuje vse pomembne družbene položaje¹⁶, s tem pa je pod vprašaj postavljena tako produktivnost sistema kot njegova stabilnost, pri kateri gre za vprašanje prave mere, torej za ravnotežje med reprodukcijo in cirkulacijo elit.

---

¹⁵ Socialni stiki imajo za posameznika instrumentalno vrednost, saj omogočajo dostop do resursov, ki jih imajo v rokah osebe, s katerimi je povezan. Socialna integracija elit ima torej ekonomsko vrednost. Vezi posameznih članov elite sestavljajo njihov socialni kapital (Iglič, Rus, 1996: 197).

¹⁶ Da je res tako, so avgusta 2003 prikazali tudi na RTV Slovenija, in sicer v aktualni pogovorni oddaji Tarča. V njej so govorili o monopolu oblasti v Sloveniji, njihova raziskava pa je bila usmerjena v kapitalsko-politične povezave in nadzorne svete, v formalne in predvsem neformalne centre moči, v moč strank na oblasti in vloge opozicije.

Danes empirične študije ugotavljajo, da stabilnost modernih demokracij temelji na relativno visoki integraciji nacionalnih elit, ki pa so hkrati visoko diferencirane in med seboj v tekmovanju (Kadushin in Highley v Iglič in Rus, 1996b: 196).

Za demokracijo je nujna prepustnost elit tako v smislu odprtosti do vstopa novih članov vanjo kot v smislu njenega komuniciranja z družbo. To namreč po Tomšičevem mnenju (2002: 103) omogoča družbeno vpetost elit in nadzor nad njimi, s čimer se preprečuje njihova izoliranost in samozadostnost, s tem pa tudi možnost, da se postavlja nad družbo.

Na tem mestu lahko opredelimo elito kot »tiste posameznike, ki so na podlagi svojih strateških pozicij v različnih pomembnih organizacijah zmožni stalno in bistveno vplivati na nacionalno politiko« (Field and others, 1990: 152) oz. »ki na podlagi aktivne kontrole nad družbenimi resursi posedujejo veliko družbeno moč« (Etzioni - Halevy, 1993: 94).

Glede dinamike menjav na oblasti se običajno uporablja indeks števila vlad oziroma povprečni čas vladanja v določenem obdobju. Vendar je to lahko zavajajoče, saj je možen primer, ko se nekje sicer izmenja relativno veliko število vlad, vendar pa se njihova sestava, in s tem razmerje sil, bistveno ne spreminja, tako da v bistvu ne gre za menjave oblasti. Tako se je, če štejemo vsako spremembo v strankarski sestavi, v Sloveniji od prvih večstrankarskih parlamentarnih volitev 1990 zamenjalo precej več vlad kot na Češkem in Madžarskem in bi lahko torej pričalo o veliki cirkulaciji na oblasti. Vendar pa je šlo pri tem večino časa za dominacijo ene stranke, torej Liberalne demokracije Slovenije (LDS), katere predsednik Janez Drnovšek je bil od leta 1992 s polletno prekinitvijo na čelu vlade, danes pa je predsednik Slovenije. Zato je boljši kazalec dinamičnosti politike število političnih obratov, tj. menjav različnih političnih opcij na oblasti in trajanje vladavine posameznih od njih. Takšni obrati so bili v Sloveniji štirje. To je več kot na Češkem (dva – <http://www.terra.es/personal2/monolith/0g-czer.htm>) in Madžarskem (trije – <http://www.terra.es/personal2/monolith/0g-hun.htm>), vendar pa je bil čas vladavine posamezne opcije precej bolj neenakomeren. T. i. pomladni blok je bil na oblasti dve leti in pol, ostali čas pa je imel dominantno vlogo tako imenovani levo-liberalni blok, predvsem LDS.

Da je Slovenija glede dinamike menjav na oblasti resnično posebnost, pričajo primerjave z drugimi državami. Medtem ko imamo pri nas že desetletje na oblasti Liberalno demokracijo Slovenije, je na Češkem političnem vrhu prisotna večja dinamičnost. Tam so se od leta 1993 do 2003, torej v treh letih manj kot v Sloveniji, na vladi izmenjali štirje ministrski predsedniki, oblast pa so imeli pet let in sedem mesecev v rokah predstavniki stranke ODS (Občanska demokratska stranka – meščanska demokratska stranka), zdaj pa je že 5 let na oblasti CSSD (Česka stranka Socialne Demokratska – češka socialdemokratska stranka) (<http://www.terra.es/personal2/monolith/0g-czer.htm>).

Podobnim spremembam so priča tudi na Danskem. Tam so se od leta 1990 pa do danes na čelu vlade izmenjali štirje premieri, oblast pa so imeli tri leta v rokah predstavniki KF (Konservative Folkeparti – konservativne stranke), sedem let predstavniki SD (Socialdemokratiet i Danmark – socialdemokratske stranke), zdaj pa so že drugo leto na oblasti predstavniki stranke V (Venstre – Denmarks Liberale Parti – danska liberalna stranka) (<http://www.um.dk/english/danmark/danmarksbog/kap6/6-21.asp>).

V dvanajstih letih je v Sloveniji priseglo sedem vlad, od katerih je bil Janez Drnovšek kar štirikrat mandatar. Povprečna vlada je štela 21 članov, povprečna doba zasedanja ministrskega stolčka pa je bila dve leti in pol. Če bi vlado primerjali s košarkarsko peterko, bi rekli, da se igralci na parketu menjavajo hitro, a kaj ko večina od njih prihaja iz istega političnega ozadja. Največ ministrov je v listnici nosilo LDS-ovo člansko izkaznico. Med 100 člani vlade je ob nastopu funkcije 31 ministrov povezanih z LDS. 18 jih je prišlo iz SLS, po ducat iz krščanskih demokratov in socialnih demokratov. Devet ministrov je članarino plačevalo Združeni listi, pet Zelenim, štirje Slovenski demokratični zvezi, po dva pa socialistom, Novi Sloveniji, Desusu in Liberalni stranki (Žerdin, 2003: 28).

V osmih letih Drnovškovih vlad (1992–2000) v slovenskem državnem zboru ni bilo poslanca ali poslanke, katere stranka ne bi v tem času vsaj enkrat stopila v Drnovškovo vlado ali podprla Drnovškove izvolitve za premiera. Tako se večji del našega parlamentarizma zdi Makaroviču (2000: 8) kot ena sama velika koalicija, ki je na malo daljši rok vključila vse relevantne politične akterje: »Kdor je poskušal nekoliko dlje

vztrajati v opoziciji¹⁷ in zavzeti do trenutne vlade bolj kritičen odnos, pa si je kaj kmalu prislužil etiketo posebneža ali celo nevarnega skrajneža.«

Bistvo demokracije je v tem, da oblast kontrolirajo in vsaj približno uravnovešajo opozicija in različna civilna združenja. Da tega v Sloveniji ni več, je v svojem delu opozoril Jerovšek, ko je zapisal (2002d: 21), da je opozicija postala marginalna, civilna združenja pa mrtva. Kar zadeva demokratičnost, po njegovem mnenju za slovensko družbo ni več značilna »evolution« – evolucija, temveč »devolution«, to je razvoj nazaj v restavracijo¹⁸.

Šibkost opozicije pa vznemirja tudi zgodovinarja, sociologa in politologa ter predavatelja na Fakulteti za družbene vede dr. Janka Prunka. Ta je za Večer povedal, da stanje v Sloveniji ni naravno, saj mora biti med pozicijo in opozicijo oster konflikt. Ob tem je opozoril, da imamo v Sloveniji politična razmerja spremenjena in imamo liberalno politiko močno kot nikjer drugje: »Poleg tega gredo razmere pri nas LDS precej na roke: vsakogar, ki ga vzamejo v politiko, ga s koalicijsko pogodbo hitro pritisnejo in se znotraj koalicije obnaša kot LDS« (Petek, 2003: 36).

Ne glede na to, katera stranka je komu bolj ali manj pri srcu, moramo po mnenju Makaroviča (2000: 8) izvolitev vlade dr. Andreja Bajuka pred tremi leti, kljub njenemu kratkemu mandatu, označiti za pomemben dogodek v razvoju slovenske demokracije: »Na prvem mestu je ta dogodek pokazal, da slovenske politične institucije (še vedno) zmorejo in tudi prenesejo menjavo oblasti. S tem so padli tako miti o tem, da se retencijska elita ni zmožna odreči oblasti, kot tudi miti o tem, da je kakšen predsednik vlade ali minister zaradi svojih domnevnih izjemnih sposobnosti nenadomestljiv. Slovenija se s tem, kot bi dejal politološki klasik Robert Dahl, oddaljuje od modela inkluzivne hegemonije in se približuje modelu poliarhične demokracije, ki ne pomeni le možnosti splošne udeležbe državljanov v odločanju, temveč tudi dejansko tekmovalnost med nasprotnimi si elitami (ki so potemtakem zmožne zamenjati ena drugo na oblasti).« Menjava vlade je po Makarovičevem mnenju (2000: 8) potrdila, da je povsem normalno

¹⁷ Neizrazito stanje slovenske opozicije je v magistrski nalogi Opozicija in tranzicija: politična opozicija na Slovenskem (1990–2002) nazorno opisal tudi Silvester Šurla.

¹⁸ Na tako stanje vpliva tudi visoka retencija stare politične elite, kar bo razvidno tudi v nadaljevanju.

tako menjavanje vladajoče garnitura kot obstoj jasne, odločne in kritične opozicije: »Vzpostavila so se jasnejša razmerja med vlado in opozicijo: jasno je postalo, kdo je odgovoren za izvrševanje vladanja in kdo za nadzor nad vladanjem. Prvič po več letih so tudi vodilni množični mediji vzpostavili distanco in oster kritičen odnos do vlade, kar je z vidika razvoja demokracije zelo pohvalno.«

No, pohvalno je bilo pol leta, potem pa se je odnos spremenil. Dr. Andreja Bajuka so po pol leta zopet zamenjali pripadniki retencijske elite z dr. Janezom Drnovškom na čelu. Prej tako glasen in kritičen odziv medijev ter nadzor nad vladanjem se je ponovno vrnil v stanje popolne pasivnosti. Leta 2002 je dr. Janeza Drnovška, ki je bil izvoljen za predsednika Slovenije, na mestu predsednika vlade zamenjal njegov strankarski kolega Anton Rop. Zdaj je v Sloveniji še jasneje, da lahko pomembna gospodarska in politična mesta zasedajo le posamezniki s pravim ozadjem.

O tem pričajo tudi podatki o razmerju med staro in novo politično elito. Po nekaterih raziskavah o reprodukciji/cirkulaciji elit v različnih pokomunističnih državah je stopnja reprodukcije elit, se pravi deleža pripadnikov komunistične elite na ključnih položajih v Sloveniji, večja kot na Poljskem, Madžarskem in Češkem (Tomšič, 2002: 207).

Slovensko družbeno barko še vedno krmari skoraj ista elita kot pred dobrimi desetimi leti. Raziskava družboslovne fakultete z naslovom Socialni kapital in integracija slovenskih elit pred in po tranziciji, 1988–1995, je namreč pokazala, da je debelih 80 % demokratičnih elitnikov sedelo na svilenih blazinah tudi komunističnega leta 1988. Mobilnost elite v letih 1988 do 1995 je bila relativno nizka. Samo 17 % vseh članov stare elite v letu 1988 je v obdobju po letu 1988 izstopilo iz elite. Velika večina (83 %) je spremembe uspešno prestala. Elita se v obdobju po 1988 ni samo obnovila, pač pa se je tudi razširila. Novi člani elite so v letu 1995 predstavljali 23 % celotne elite, medtem ko je stara elita ohranila 77 % položajev. Elite so torej pokazale visoko stopnjo adaptabilnosti. Značilnost tranzicije v Sloveniji je, da so elite izredno dobro prilagodile svoja omrežja novim razmeram, ne da bi pri tem prišlo do večjih sprememb znotraj elit samih (Iglič, Rus, 2002: 217).

To je po mnenju Frana Adama (Šetinc, 1999) prispevalo k družbeni stagnaciji in klientelizmu, Jože Pučnik (2001: 38), pa je tako stanje imenoval paradržava. Poglejmo, kako je opredelil in videl njeno delovanje: »Z besedno paradržava označujem vse najrazličnejše neformalne mehanizme oblasti v Sloveniji, ki temeljijo na ideoloških, političnih in gospodarskih povezavah iz komunističnega režima. To so skupine in klike, ki so v letih tranzicije hitro in spretno odvrgele ideološke vsebine in jih nadomestile zgolj z ekvivalenti gospodarskega, finančnega, političnega in tudi upravnega vpliva. Povezane so neformalno, a učinkovito, si medsebojno pomagajo, se skrivajo in ščitijo. Njihova moč je tako velika, da pogosto diktira ukrepe formalnim vzvodom oblasti, da na njim koristen način uporabljajo legalne pristojnosti in se tako korumpirajo. Poznamo vrsto primerov v gospodarstvu, upravi in politiki in nekateri so bili omenjeni tudi v občilih.«

3.3. UČINKOVITOST

Imamo demokracijo brez demokratov.

Demokracija v Sloveniji je stara že dvanaajst let, pa je še vedno v plenicah.

Žarko Petan

Pri efektivnosti gre po Tomšičevem mnenju (2002: 198) za širši koncept v smislu doseganja razvojnih ciljev, se pravi sprejemanja in izvajanja odločitev in politik ter zagotavljanja skladnosti družbenega vedenja v skladu s sprejetimi pravili in normami. V smislu učinkovitosti sodi v ta kontekst na eni strani kakovost delovanja državnih institucij, način rekrutacije na položaje v državnih institucijah, kompetentnost in avtonomija državne uprave; na drugi strani pa sposobnost države/politike, da zagotovi uspešno funkcioniranje različnih družbenih področij v skladu z lastnimi principi (predvsem na gospodarskem področju se to nanaša na relativno odprtost oz. odsotnost različnih diskriminatornih ukrepov) (Tomšič, 2002: 198).

Med indikatorji učinkovitosti je pomemben indeks iz Svetovne banke (»government effectiveness«), kjer gre za kombinacijo ocen kakovosti storitev javnih služb, kompetence državnih uradnikov, politične neodvisnosti državne uprave, zavezanost institucij za izvajanje sprejetih politik itd. Glede te dimenzije je med tranzicijskimi državami za leto 2000/2001 najboljše ocenjena Estonija, za njo so Slovenija, Madžarska, Češka in Poljska,

daleč pred njimi pa je Danska. Sledijo podrobnejši rezultati in primerjave z letom 1997/1998.

Tabela 3.4.: Rezultati analize Svetovne banke 3

Država	Ocena učinkovitosti vlade v letu 1997/1998	Ocena učinkovitosti vlade v letu 2000/2001
Slovenija	0,57	0,70
Češka	0,59	0,58
Poljska	0,67	0,27
Madžarska	0,61	0,60
Estonija	0,26	0,86
Danska	1,72	1,62

Vir: *Worldwide Governance Research Indicators Dataset, World Bank Institute, Washington* (http://econ.worldbank.org/files/11783_wps2772.pdf¹⁹).

Slovenija se je glede na podatke precej povzpela po lestvici višje učinkovitosti. A ker so rezultati raziskave Svetovne banke le ena izmed mednarodno primerjalnih raziskav, je prav, da se o tem, če se učinkovitost države res izboljšuje, prepričamo še drugje.

Različne vidike efektivnosti države oziroma politike obravnava raziskava World Competitiveness Yearbook. Ta šteje učinkovitost države oziroma politike kot enega od štirih področij oziroma dejavnikov (ostala področja so ekonomska in poslovna učinkovitost ter infrastruktura), ki prispevajo h kompetitivnosti držav oziroma nacionalnih sistemov. Celotna raziskava vsebuje skoraj tristo kriterijev oziroma indikatorjev, vidike učinkovitosti politike pa lahko razberemo iz 78 kriterijev.

Glede implementacije vladnih odločitev je po rezultatih iz World Competitiveness Yearbook 2003 (šlo je za mnenjsko oceno, kako učinkovito poteka implementacija vladnih odločitev) med tranzicijskimi državami najvišje uvrščena Estonija na 12. mestu, sledijo ji Madžarska (15.) in Češka (25.). Slovenija je med 29 proučevanimi državami zasedla nezadovoljivo 26. mesto, kar pomeni, da so pri izvajanju vladnih odločitev od nje

¹⁹ Države so ocenjene po lestvici od -2,5 do 2,5, pri čemer višja vrednost prikazuje boljši položaj v državi. Ocene temeljijo na izredno širokem spektru več kot trestotih indikatorjev iz štirinajstih že obstoječih zbirk podatkov.

boljše skoraj vse države z manj kot dvajsetimi milijoni prebivalcev. Za njo so se uvrstile le še Slovaška, Grčija in Izrael (World Competitiveness Yearbook, 2003: 589).

V isti raziskavi lahko zasledimo tudi oceno konsenza glede političnih odločitev. Ta je v Sloveniji izredno majhen. World Competitiveness Yearbook 2003 Slovenijo na tem področju med 29 državami uvrša na 26. mesto, kar je mesto pred Češko, a za Slovaško (14.), Madžarsko (19.), Estonijo (21.), in Grčijo (22.).

Pomemben vidik učinkovitosti je gospodarjenje z javnimi financami. Po podatkih World Competitiveness Yearbook je proračunski presežek za leto 2002 med tranzicijskimi državami najvišji v Estoniji 2,54 BDP. Pravzaprav je Estonija edina tranzicijska država, ki se lahko pohvali s presežkom. Sledi ji Češka na 16. mestu z 2,01-odstotnim primanjkljajem, Slovenija na 18. mestu z 2,79-odstotnim primanjkljajem v višini 123 milijard tolarjev, Slovaška na 20. mestu (3,08-odstotni primanjkljaj) in Madžarska na 24. mestu (9,7-odstotni primanjkljaj). Najvišje - torej z največjim presežkom - so med 29. državami Norveška, Danska, Luksemburg in Estonija (World Competitiveness Yearbook, 2003: 571).

Pri tem je treba poudariti, da se je položaj Slovenije na tem področju precej poslabšal. In se bo še, saj naj bi imeli pri nas tudi visok prikriti primanjkljaj. Na to že nekaj časa opozarjajo pomembni ekonomski analitiki in raziskovalni novinarji, med katerimi je najbolj glasen Stanislav Kovač, novinar tednika Mag. Proračunske težave leta 2002 v intervjuju za Mladino opisal tudi dr. Andrej Bajuk, predsednik stranke Nove Slovenije, ki v parlamentu vodi komisijo za nadzor proračuna in drugih financ: »Ocena, da se je Slovenija znašla v finančni krizi, ni ocena, ki bi temeljila na sprotne prebiranju trenutnih finančnih kazalcev. Tudi ne gre zgolj za dogodke zadnjih mesecev. Gre za procese, ki se odvijajo že dalj časa in katerih posledice so silno zaskrbljujoče. Slovenija mora narediti ključne korake na poti v Evropsko unijo. Že itak imamo resne težave z inflacijo. Sedaj pa morda že prebijamo še enega od maastrichtskih kriterijev, to je 3-odstotni proračunski primanjkljaj« (<http://www.mladina.si/tehdnik/200220/clanek/bajuk-int/>).

O tem, kdaj naj bi se finančna kriza začela, je Bajuk povedal, da so se prvi simptomi pojavili ob koncu leta 1997, ko je bil na predlog tedanjega finančnega ministra Mitja

Gasparija sprejet odlok, s katerim so bili v proračun za leto 1997 knjigovodsko zajeti tudi proračunski prihodki prvih dveh tednov leta 1998.

S tem je vlada dosegla, da je proračunski primanjkljaj za leto 1997 na videz ostal v mejah načrtovanega. V resnici pa je bil primanjkljaj večji. Podobne knjigovodske poteze so se dogajale tudi v naslednjih letih. Leta 1998 je vlada čas zajemanja proračunskih prihodkov nategnila še za dva tedna; čas zajemanja prihodkov je torej trajal trinajst mesecev. Te operacije niso bile predmet javne razprave. Ob koncu leta 1998 se je zgodilo še nekaj drugega. Spremenili so kriterije zapisovanja proračunskih izdatkov. Opustili so kriterij, da izdatek zapišemo, ko se poslovni dogodek zgodi. Vpeljali so sistem knjiženja na podlagi denarnih tokov, ki so ga neformalno uporabljali že prejšnja leta. To pomeni, da je izdatek zabeležen, ko je plačan. Prva posledica tega sistema pa je enostavna: če česa ne plačaš, je videti, da se to ni zgodilo. To pa je odprlo novo možnost prikrivanja primanjkljaja. Dokler česa ne plačaš, poslovni dogodek ne vpliva na primanjkljaj. Leta 2000 je prišlo do novih »inovacij«. Primanjkljaj je bil »friziran« tako, da v proračun niso bila vključena sredstva, za katera so vedeli, da jih bo treba plačati. Hkrati so na račun obstoječih davčnih dolgov predvidevali izredne prihodke (<http://www.mladina.si/tehdnik/200220/clanek/bajuk-int/>).

Od leta 1997 naprej se je v javnih finančah vsako leto zgodila kakšna »inovacija«, ki je pomagala prikrivati povečevanje primanjkljaja, kar vpliva na učinkovitost države.

Za uspešno funkcioniranje državne uprave je pomembna njena avtonomija do politike. Glede politične neodvisnosti se je v podatkih World Competitiveness Yearbook 2003 Slovenija med 29 državami uvrstila relativno nizko, in sicer na 27. mesto. Pred njo so se znašle Estonija (11.), Češka (20.), Slovaška (26.), za njo pa le Portugalska in Grčija.

Avtonomija in kompetentnost državne uprave sta odvisni predvsem od načina rekrutacije vanjo. Tu so velik problem različne oblike klientelizma, se pravi postavljanje ljudi na pomembna mesta po različnih kriterijih, ki niso povezani z usposobljenostjo. Glede odsotnosti tovrstnih praks, se pravi nastavljanja uradnikov po sorodstveni ali prijateljski liniji, se je po podatkih BEEPS iz leta 1999 najbolje odrezala Madžarska, sledila pa ji je Slovenija (<http://info.worldbank.org/governance/beeps/results.asp>).

O vlogi birokracije pri ekonomskem razvoju (mnenjski podatek iz World Competitiveness Yearbook 2003) je med tranzicijskimi državami najvišje Estonija (na 10. mestu), za njo pa so Madžarska (15.), Češka (22.), Slovenija (24.) in Slovaška (26.). Najmanj birokratizirane med 29 primerljivimi državami z manj kot dvajsetimi milijoni prebivalcev so Islandija, Finska, Singapur, Hong Kong, Švica in Danska.

Glede sposobnosti države zagotoviti nemoteno delovanje gospodarstva, izraženi v indeksu regulativne neobremenjenosti (»regulatory burden«) iz modela Svetovne banke, je Slovenija ocenjena slabše od Estonije, Madžarske, Češke ter vseh držav EU.

Tabela 3.5.: Rezultati analize Svetovne banke 4

Država	Ocena regulativne neobremenjenosti v letu 1997/1998	Ocena regulativne neobremenjenosti v letu 2000/2001
Slovenija	0,53	0,52
Češka	0,57	0,54
Poljska	0,56	0,41
Madžarska	0,85	0,88
Estonija	0,74	1,09
Danska	1,05	1,09

Vir: *Worldwide Governance Research Indicators Dataset, World Bank Institute, Washington* (http://econ.worldbank.org/files/11783_wps2772.pdf²⁰).

Eden najbolj problematičnih dejavnikov ekonomskega razvoja in hkrati pomemben indikator kakovosti vladanja je neobstoj korupcije²¹ in nadzor nad njo.

Transparency International je najvplivnejša nevladna organizacija, ki se bori proti korupciji v mednarodnih transakcijah. Ustanovljena je bila leta 1993, sedež ima v Berlinu. Ukvarja se predvsem s korupcijo v javnem sektorju, ki jo definira kot zlorabo javnega položaja za pridobitev zasebne koristi. Prisotna je že v več kot 80 državah sveta.

²⁰ Države so ocenjene po lestvici od -2,5 do 2,5, pri čemer višja vrednost prikazuje boljši položaj v državi. Ocene temeljijo na izredno širokem spektru več kot tisočih indikatorjev iz štirinajstih že obstoječih zbirk podatkov.

²¹ Korupcijo je zaradi kompleksnosti njene problematike izredno težko definirati. Je kot prizma z veliko ploskvami, zato moramo nanjo gledati iz različnih perspektiv. Obstajajo različne definicije korupcije, ki upoštevajo njeno družbeno ali politično sestavino, na drugi strani pa upoštevajo ekonomsko ali organizacijsko sestavino. Korupcije ne moremo enačiti samo z njeno kazensko-pravno definicijo (Strologo, 1998: 929).

Leta 1995 je prvič objavila indeks zaznavnosti korupcije oziroma Corruption Perceptions Index (CPI). Indeks temelji na zaznavah korupcije tujih poslovnežev, analitikov, akademikov in splošne javnosti. V posameznih državah izvajajo ankete, v katerih anketiranci odgovarjajo na vprašanja, kako občutijo in zaznavajo korupcijo v državah, v katerih poslujejo. Slovenijo so na seznam prvič vključili leta 1999, prav tako pa se je nanj uvrstila v naslednjih treh letih (http://www.oecdobserver.org/news/fullstory.php/aid/296/Transparent_tables.html).

V poročilu Transparency International iz leta 2002, si Slovenija z Namibijo deli 27. mesto. Od tranzicijskih držav zaseda najboljše mesto, saj so se za njo uvrstile Estonija (29.), Madžarska (33.), Litva (36.), Češka in Latvija (52.). Kot najmanj korumpirane države so ocenjene Finska, Danska, Nova Zelandija in Islandija (http://www.globalcorruptionreport.org/download/gcr2003/24_Data_and_research.pdf).

Skoraj nič drugače ni v raziskavi Svetovne banke in v poročilu Nations in Transit. Slovenija je v primerjavi s tranzicijskimi državami na področju obstoja korupcije v obeh primerih najboljše ocenjena. Malce drugačni rezultati so le v World Competitiveness Yearbook 2003, kjer je Slovenijo za dve mesti prekašala Estonija. Slednja se je namreč med 29 državami uvrstila na 21. mesto, naša država je bila 23., sledile pa so Madžarska (26.), Češka (28.) in kot zadnja Slovaška. Med najmanj korumpirane in podkupljive spadajo Finska, Danska in Nova Zelandija, kar pa je razvidno tudi iz zgoraj omenjenega poročila Transparency International.

Vse raziskave javnega mnenja kažejo, da smo Slovenci zelo občutljivi na korupcijo ter imamo zelo nizko toleranco do podkupovanja in podobnih dejanj. Problem se pojavi pri sami opredelitvi korupcije, kajti povprečni državljan naše države različnih zastojkarskih večerij, dajanja daril različnim uslužbencem, izkoriščanja osebnih poznanstev ter takšnih in drugačnih uslug sploh ne šteje za korupcijo. Takšna dejanja so v Sloveniji redna praksa, v mnogih drugih državah pa jih že dolgo ne dopuščajo več. To pomeni, da Slovenci skoraj tolerantno sprejemamo t. i. malo korupcijo. Seveda je zelo težko postaviti mejo med korupcijo in raznimi oblikami izražanja naklonjenosti in hvaležnosti (Kos, 2000: 6).

4. ZNAČILNOST STANJA LIBERALIZMA IN DEMOKRACIJE V SLOVENIJI

Dolgoletna katoliška in nato komunistična ideološka hegemonija sta povsem popačili našo zaznavo liberalizma, vzbudili sta podobo liberalizma kot nekačšnega nenačelnega in brezobzirnega egoizma, kjer naj posameznik skrbi le za svojo (materialno) korist in užitek, kjer ni nobenih skupnih in zavezujočih solidarnostnih vrednot, kjer se žrtvujejo le naivni bedaki ... Nasprotno pa je tisto, kar odlikuje pristno liberalno senzibilnost, prav čut za drugega, za sočloveka v njegovi edinstvenosti, v tem po čemer se od nas razlikuje. Liberalizem nas uči prepoznati v tistem, kar se nam na prvi pogled zdi pri sočloveku nenavadno ali odbijajoče, poseben način, kako si je ta individuum (ali skupnost) skušal(a) urediti svoje življenje; vsakomur prizna pravico, da na svoj način sanja o sreči in si jo prizadeva doseči – liberalcu sočlovek ne nastopa kot nekdo, s katerim nas družijo transcendentne obče vrednote, ampak predvsem kot bitje, ki ga lahko nehote ali nevede - tudi in celo predvsem, tedaj ko mislimo najboljše - globoko ranimo. Zato je tudi pristno liberalna solidarnost globlja od običajne: ni utemeljena v nekem obsegajočem »mi«, ampak je solidarnost z drugim prav na točki, kjer se drugi od nas razlikujejo ...

Slavoj Žižek

Zgodovina se ne ustavi v trenutku, v katerem jo opazujemo. Še vedno se dogaja.

Serge Halimi

Mnogo ljudi, ki so me povprašali o diplomski nalogi, je po razlagi, češ da se v njej ukvarjam z liberalizmom in demokracijo pri nas, začudeno dodalo: »Pa je to pravljica ali naj bi zadeva tudi zares obstajala?«

Posamezniki so s tem izrazili dokaj razširjeno, a tiho stališče, ki ga je opisal že Jančar, ko je povedal, da to, kar imamo danes v tej državi, seveda še ni diktatura, zelo težko pa bo kdo dokazal, da je to prava demokracija: »Družba, v kateri so v že nerazviden klobčič zavozlana razmerja med zakonodajno, izvršilno in pravosodno oblastjo, v kateri se čez vse meje dobrega okusa goji in bohota kult osebnosti, v kateri je oblast brez nadzora opozicije in kritične kontrole javnosti, se pravi medijev, taka družba se še komaj lahko imenuje demokratično. Naša stvar se počasi spreminja v kreaturo demokracije, v neko vmesno stanje med demokracijo in diktaturo, v demokraturo« (Jančar, 2001: 4).

Če to drži, sem se spraševala skozi diplomsko nalogo, v kateri sem preverjala v začetku postavljeno hipotezo, češ da v Sloveniji sicer imamo liberalno demokracijo, a z vrsto posebnostmi, ki jih v drugih državah ni zaznati v tolikšni meri in ki že kažejo na njeno aliberalnost.

S pomočjo mednarodno primerjalnih raziskav oziroma analizo sekundarnih statističnih podatkov, sem prišla do ugotovitve, da zastavljena hipoteza drži.

Je torej res, da tako opevane slovenske zgodbe o uspehu v resnici ni bilo. Je zgodba o uspehu potemtakem bolj zgodba, kot pa uspeh? Poglejmo izsledke ugotovitev.

Iz izsledkov je mogoče ugotoviti, da sodi Slovenija med politično bolj razvite države posocialistične tradicije. Od držav Evropske unije je v splošnem primerljiva z Grčijo, a močno zaostaja za Dansko, državo z dolgoletno demokratično tradicijo. Tudi v primerjavi s srednjeevropskimi tranzicijskimi državami glede na številne kriterije Slovenija ni v tako odlični poziciji, kot mnogokrat poudarjajo zagovorniki zgoraj omenjene zgodbe o uspehu.

Glede človekovih pravic in političnih svoboščin je v Sloveniji tako kot na Češkem, a za odtenek slabše kot na Danskem. Slovenija v splošnem zadovoljuje standarde etabliranih demokracij, a težave nastajajo predvsem na področju sodnih zaostankov. Zaradi njih v poročilu Freedom in the World na področju človekovih pravic sicer nismo slabše ocenjeni, a bi morali biti, saj na to slabost slovenske demokracije v svojem poročilu opozarja evropska komisija (<http://www2.gov.si/svez/svez-web.nsf/0184934d2f4e1928c1256bc8003210d9/3dd2944825df2849c1256c54002a93ab?OpenDocument>).

Pravica do sojenja v razumnem roku oziroma do sojenja brez nepotrebnega odlašanja kot sestavni del ustavne pravice do sodnega varstva še vedno ni zagotovljena pred vsemi sodišči in pri vseh vrstah zadev. Nasprotno, kar polovica zadev je pred sodišči prve stopnje v povprečju rešena v rokih, ki presegajo ne le pričakovani, temveč tudi s sodnim redom določen čas, po katerem zadeva šteje za t. i. pravni sodni zaostanek. Poseben primer je tudi izredno počasna denacionalizacija, na ta način pa sodstvo ne deluje prepričljivo v funkciji utrjevanja zaupanja v novonastalo družbeno ureditev.

Problem, na katerega se pogosto opozarja, je tudi nizka zastopanost žensk v politiki, ki je precej pod ravno razvitih držav. Medtem ko na Danskem kar 38 % žensk zaseda parlamentarne klopi, jih pri nas komaj 13 %. V zastopanosti žensk v politiki je s 17 % parlamentark boljša tudi Češka.

Osnovni mehanizmi za zagotavljanje demokratične kompetitivnosti in svobodne izbire kandidatov, kot so volitve in z njimi povezani postopki, sicer funkcionirajo korektno, a med ljudmi očitno še vedno ne zbudajo velikega zaupanja. Volilna udeležba je namreč v upadanju.

Tomšič (2002: 235) meni, da je odnos Slovencev do politike ambivalenten: »Kljub temu da jih po podatkih iz Poročila o človekovem razvoju (nacionalno poročilo) 2000/2001 večina meni, da v njihovem življenju ni pomembna (tako vsak peti prebivalec Slovenije ocenjuje politiko kot pomembno v svojem življenju, medtem ko jo na Švedskem kot tako ocenjuje vsak drugi prebivalec), veliko razpravljajo o njej. Ohranja se torej v socialističnih časih razširjeno pojmovanje politike kot nečesa, kar je »tam zunaj« in s čimer običajni ljudje nimajo nič, kar vsekakor ne spodbuja politične participacije.«

Slovinci smo prava posebnost tudi na medijskem področju. Medijski prostor je premalo pluralen, v njem vlada lastniška in politična koncentracija moči, raziskovalne novinarje, ki jih ne uspejo cenzurirati, pa brutalno pretepejo. Kot posledica neljubih dogodkov je zato med slovenskimi novinarji precej prisotna samocenzura. O tem se sicer javno ne govori, je pa ta podatek moč zaslediti v raziskavi Country Reports on Human Rights Practices (2002), ki ga kontinuirano pripravlja ameriški Department of State.

Sploh pa se zdi, da slovenskemu političnemu prostoru manjka določena dinamičnost. Ko govorimo o stabilnosti demokracije v Sloveniji, je situacija dvojna. Adam in drugi ugotavljajo (2001: 112), da lahko v Sloveniji zato, ker v njej ni političnega nasilja, pa tudi kakih resnih groženj demokratični ureditvi, govorimo o visoki stopnji stabilnosti. Vendar pa nadalje zapišejo, da je situacija problematična s stališča politične dinamike, saj imamo od uvedbe demokracije leta 1990 opraviti s precejšnjo dominacijo ene politične stranke, kar negativno vpliva na razpršenost moči v družbi, šibkost realnih alternativ v smislu močne opozicije in iz tega izhajajočega nadzora nad vladajočo elito. To pa po njihovem že lahko pomeni potencialno nevarnost za razvoj demokracije. Stanje je na tem področju boljše tako na Češkem kot na Danskem.

Ugodne niso niti ocene učinkovitosti slovenske politike. Tomšič (2002: 233) je o tem zapisal, da je veliko breme pri organiziranosti, kompetentnosti državne uprave in

upravljanju z javnimi financami ter sodelovanju državljanov in skupin pri oblikovanju politik dediščina komunistične ureditve. Državna uprava je po njegovem nemoderna, pomanjkljivo usposobljena in politično odvisna.

Za uspešno funkcioniranje državne uprave je pomembna njena avtonomija do politike. Glede politične neodvisnosti se je v podatkih World Competitiveness Yearbook 2003 Slovenija med 29 državami uvrstila relativno nizko, in sicer na 27. mesto. Pred njo so se znašle Estonija (11.), Češka (20.), Slovaška (26.), za njo pa le Portugalska in Grčija.

Pomemben vidik učinkovitosti je gospodarjenje z javnimi financami. Po podatkih World Competitiveness Yearbook je proračunski presežek za leto 2002 med tranzicijskimi državami najvišji v Estoniji 2,54 BDP. Pravzaprav je Estonija edina tranzicijska država, ki se lahko pohvali s presežkom. Sledi ji Češka na 16. mestu z 2,01-odstotnim primanjkljajem, Slovenija na 18. mestu z 2,79-odstotnim primanjkljajem, Slovaška na 20. mestu (3,08-odstotni primanjkljaj) in Madžarska na 24. mestu (9,7-odstotni primanjkljaj). Najvišje - torej z največjim presežkom - so med 29 državami Norveška, Danska, Luksemburg in Estonija (World Competitiveness Yearbook, 2003: 571).

Pri tem je treba poudariti, da se je položaj Slovenije na tem področju precej poslabšal. In se bo še, saj naj bi imeli pri nas tudi visok prikriti primanjkljaj (glej str. 37).

Pri vlogi birokracije pri ekonomskem razvoju (mnenjski podatek iz World Competitiveness Yearbook 2003) je med tranzicijskimi državami najvišje Estonija (na 10. mestu), za njo pa so Madžarska (15.), Češka (22.), Slovenija (24.) in Slovaška (26.). Najmanj birokratizirane med 29 primerljivimi državami z manj kot dvajsetimi milijoni prebivalcev so Islandija, Finska, Singapur, Hong Kong, Švica in Danska.

Glede sposobnosti države zagotoviti nemoteno delovanje gospodarstva, izraženi v indeksu regulativne neobremenjenosti (»regulatory burden«) iz modela Svetovne banke, je Slovenija ocenjena slabše od Estonije, Madžarske, Češke in vseh držav EU.

Boljša je položaj glede (ne)razširjenosti korupcije, saj je tu Slovenija skoraj v vseh raziskavah ocenjena najbolje. Vendar pa številna dejstva kažejo, da je tudi na teh področjih precej pomanjkljivosti in slabosti. Pred nedavnim so sicer prišla na dan

nekatera korupcijska odkritja (afera Šuštar, Rdeči križ ...), a vprašanje o tem, kaj se skriva v ozadju, ostaja odprto. Pri korupciji se poleg tega pojavljajo težave pri njenem definiranju in posledično tudi merjenju.

Pri obravnavanju razširjenosti korupcije je pglavilni problem v Slovenije to, da ne vemo, v kakšnem obsegu se je pri nas razrasla. Drago Kos, predstavnik Slovenije v Skupini držav proti korupciji Greco, pravi, da korupcije še vedno ni toliko, da bi to spremenilo splošno mnenje o naši državi, ki ga priznava tudi tujina. Jo je pa seveda več, kot prikazuje uradna statistika (Rankov, Vuković, 2001).

Preostali podatki kažejo, da Slovenija vsekakor sodi med uspešnejše posocialistične države, zato ne moremo govoriti o zgolj fasadni demokraciji ali celo neki vrsti avtoritarnega režima. Vendar pa Slovenija po prikazanih indikacijah demokratičnosti v splošnem nekoliko zaostaja za Češko in Estonijo, da o Danski niti ne govorimo.

To pa v znatni meri omaja predstavo o Sloveniji kot absolutnem šampionu posocialistične tranzicije. Kaže, da se položaj Slovenije kot gospodarsko oz. materialno najbolj stojee države ne ujema s statusom najrazvitejše demokracije. Seveda je treba te podatke obravnavati z nekaj previdnosti, saj je mogoče, kot navaja Tomšič (2001: 7), opaziti nekatere netočnosti in pristranskosti, pogosto pa tudi kriteriji vrednotenja niso najbolj jasni: »Vendar pa so nekatere ocene pristranske v škodo Slovenije, druge pa v njeno korist, kar verjetno velja tudi za druge države. Vsekakor pa kaže, da pri demokratični stabilizaciji, pa tudi transformaciji, na nekaterih drugih področjih stvari ne tečejo tako, kot bi morale, da se ohranjajo nekateri vzorci mišljenja in ravnanja, ki niso kompatibilni z demokratičnimi principi, in da precejšnja stopnja kontinuitete in retencije morda le ni najbolj produktivna.«

Oceno stanja demokracije v Sloveniji je v letošnjem intervjuju za Demokracijo povzela Tamara Greisser Pečar: »V demokratičnih državah presojujejo Slovenijo kot neke vrste zgled prejšnjim komunističnim državam, ker je gospodarsko bolj razvita kot druge države. Kdor pa se intenzivneje ukvarja z razvojem zadnjih let - jaz to seveda zelo pozorno zasledujem -, mora biti v resnici v skrbeh. Po mojem mnenju obstaja namreč

nevarnost, da se bo demokracija v Sloveniji slabše razvijala kot v drugih državah. Pri tem opozarjam predvsem na hudo pomanjkanje pluralizma v medijih« (Žajdela, 2003: 37).

Da bodo morali iti enkrat obstoječi mediji skozi osnovno šolo demokracije, pa je v intervjuju za Ampak povedal že Tit Doberšek (2001: .

Po vsem zapisanem je torej jasno, da se demokracija pri nas ne razvija tako, kot bi se lahko. V političnem življenju se ohranjajo različni mišljenjski vzorci, podedovani iz bivšega nedemokratskega režima (politično kadrovanje, kult osebnosti, nedinamičnost v politični areni, nepluralnost medijev ...). Čas bi bil, ko bi tovrstne vzorce odvrkli na smetišče zgodovine. Pravzaprav bi jih že davno morali, saj je to edina pot k tisti boljši liberalni demokraciji oziroma dobri Dahlovi poliarhiji.

5. BIBLIOGRAFIJA

5.1. *Knjige*

1. Adam, Frane, Matej, Makarovič, Borut, Rončević, in Matevž Tomšič (2001): Socio-kulturni dejavniki razvojne uspešnosti. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
2. Bašić - Hrvatina, Sandra, Milosavljević, Marko (2001): Medijska politika v Sloveniji v devetdesetih: regulacija, privatizacija, koncentracija in komercializacija medijev. Mediawatch. Mirovni inštitut, Ljubljana.
3. Bučar, France (1998): Demokracija in kriza naših ustavnih institucij. Nova revija, Ljubljana.
4. Dahl, Robert A. (1971): Polyarchy: Participation and Opposition. Yale University Press, New Haven & London.
5. Dahl, Robert A. (1998): On Democracy. Yale University Press, New Haven & London.
6. Etzioni - Halevy Eva (1993): The Elite Connection: Problems and Potential of Western Societies. Polity Press, Cambridge.
7. Fink - Hafner, Danica in Miro Haček (2000): Demokratični prehodi I: Slovenija v primerjavi s srednjeevropskimi post-socialističnimi državami. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
8. Huntington, Samuel (1969): The Third Wave: democratization in the Late Twentieth Century. University of Oklahoma Press, Norman & London.
9. Lipset, Seymour Martin (1960): Political Man: the Social Bases of Politic. Anchor Books, Doubleday and Company, Garden City, New York.
10. Powell, Bingham G. (1982): Contemporary Democracies: Participation, Stability, and Violence. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
11. Pridham, Geoffrey (1990): Securing Democracy: political Parties and Democratic consolidation in Southern Europe. Routledge, London, New York.
12. Schumpeter, Joseph A. (1996): Capitalism, socialism and democracy. London, New York: Routledge.
13. Šurla Silvester (2003): Opozicija in tranzicija - Politična opozicija na Slovenskem (1990-2002). Magistrsko delo. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

14. Toš, Niko in Ivan Bernik (ur.) (2002): Demokracija v Sloveniji. Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
15. Vanhanen, Tatu (1990): The Process of Democratization. A Comparative Study of 147 States, 1980-88. Crane Russak Group, New York & London.
16. Zobavnik, Igor (2001): Politična pluralnost medijev - primerjalni pregled. Zbornik 2001, Raziskovalni sektor državnega zbora.

5.2. Strokovni in znanstveni članki

1. Brezovšek, Marjan (1995): »Politična paticipacija«. Teorija in praksa, 32, 3-4, str. 199-211.
2. Field, G. Lowell, Higley, John in Burton, Michael G. (1990): »A New Elite Framework for Political Sociology«. Cahiers Vilfredo Pareto, 28, 88, 149-181.
3. Iglíč, Hajdeja in Andrej Rus (1996a): »Dinamika sprememb v egocentričnih omrežjih slovenskih elit v obdobju 1988-1995«. V: Anton Kramberger (ur.): Slovenska država, družba in javnost. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, str. 215-227.
4. Iglíč, Hajdeja in Andrej Rus (1996b): »Sodobna vprašanja v študijah elit: integracija, reprodukcija, identiteta«. V: Anton Kramberger (ur.): Slovenska država, družba in javnost. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, str. 195-214.
5. Žagar, Mitja (1993): »Na poti v demokracijo?«. V: Danica Fink - Hafner (ur.): Problemi konsolidacije demokracije: zbornik referatov. Slovensko politološko društvo, Ljubljana, str. 47-66.

5.3. Publicistični viri

1. Albrecht, Matjaž (2003): »Počasnost prizadene ljudi«. Delo, XLV, 152, str. 2.
2. Aplenc, Andrej (2002): »Medijski umori osebnosti«. Dignitas - revija za človekove pravice, junij 2002, 13-14, str. 5-7.
3. Berden, Andrej (2003): »Plače povišane, zaostanki večji, krivi so odvetniki«. Delo, XLV, 130, Sobotna priloga, str. 9.

4. Doberšek, Tit (2001): »Samostojni časnikar za samostojno Slovenijo«. Ampak, 2 (avg.-sep. 2001), 8-9, str. 12-22.
5. Jančar, Drago (2001): »Demokratura«. Ampak, 2, 2, str. 3-4.
6. Jančar, Drago (2002): »Skrivnostno izginotje Laure Bush in druge zgodbe: deset let dolg labodji spev neodvinso-odvisnih medijev«. Dignitas - revija za človekove pravice, junij 2002, 13-14, str. 135-163.
7. Jerovšek, Janez (2002a): »Gospodarji monopolnih medijev«. Dignitas - revija za človekove pravice, junij 2002, 13-14, str. 8-10.
8. Jerovšek, Janez (2002b): »Medijski napadi na Cerkev in Pomlad: ideologija pod krinko komentarja«. Dignitas - revija za človekove pravice, junij 2002, 13-14, str. 69-134.
9. Jerovšek, Janez (2002c): »Redistribucija moči, strahu in medijskega prostora: devolucija slovenske demokratične kulture?«. Dignitas - revija za človekove pravice, junij 2002, 13-14, str. 357-380.
10. Jerovšek, Janez (2002d): »Distribucija moči in demokracija«. Nova revija, 21, 239-240, str. 16-24.
11. Kos, Drago (2000): »Blišč in beda 28. mesta na korupcijski lestvici. Finance, 29.9.2000, 115, str. 6.
12. Makarovič, Matej (2000): »Biti na oblasti, nenehno«. Delo, 42, 175 (29.7.2000), str. 8.
13. Osterman, Jože (1999): »Ali je še kaj prostora«. Sobotna priloga Dnevnika, 20. februar.
14. Petek, Miro (2003): »Če nekdo veliko krade, naj se ve in vsak dan znova pove«. Večer, LIX, 136, str. 36-37.
15. Puc, Ivan (2002): »Pridih prelomnosti leta 2002«. Tednik Mag, 8, 51, str. 44-47.
16. Pučnik, Jože (2001): »Krivda je samo individualna«. Ampak, 2, 12, str. 33-39.
17. Rankov, Suzana in Vesna Vuković (2001): »Priča naj pozabi na Bahame«. Dnevnik, 7.4.2001, 94, str. 24-25.
18. Stroligo, Klaudijo (1998): »Kazenskopravno ukrepanje proti korupciji. Podjetje in delo, 24, 6-7, str. 929-940.

19. Šetinc, Mile (1999): »Slepič stare elite«. Dnevnik, 8.7.1999, 182, str. 5.
20. Šuligoj, Boris (2003): »Predvsem sklad za medijsko avtonomijo«. Delo, XLV, 165 (19.7.2003), str. 7.
21. Šurla, Silvester (2003): »Potemkinova vas z Zbilja«. Tednik Mag, 9, 34, str. 20-23.
22. Tomšič, Matevž (2001): »Kako meriti demokracijo: demokracija v primerjalni perspektivi«. Ampak, 2, 2, str. 6-7.
23. Vukelić, Majda (2003): »Vse manj nerešenih pomembnejših zadev«. Delo, XLV, 102, str. 2.
24. Žajdela, Ivo (2003): »Oblast je hotela onemogočiti Cerkev«. Demokracija, VIII, 33, str. 34-37.
25. Žerdin, Ali (2003): »Sto ministrov«. Mladina, 6.1.2003, str. 28.
26. Žerdin Ali (2002): »Podatke na mizo«! Mladina, 20.5.2002, <http://www.mladina.si/tednik/200220/clanek/bajuk-int/> (1.8.2003)

5.4. Internetni viri

1. Business Environment and Enterprise Survey, 1999-2000 (World Bank in Evropska banka za obnovo in razvoj):
<http://info.worldbank.org/governance/beeps/results.asp> (1.8.2003)
2. Country Reports on Human Rights Practices (2002), U. S. Department of State:
<http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2002/eur/18393.htm> (1.8.2003)
3. Czech Governments 1993-2003:
<http://www.terra.es/personal2/monolith/0g-czer.htm> (1.8.2003)
4. Denmark - History - Political upheaval, economic crises and renewed growth since 1973:
<http://www.um.dk/english/danmark/danmarksbog/kap6/6-21.asp> (1.8.2003)
5. Freedom in the World 2001-2002 (Freedom House):
<http://www.freedomhouse.org/research/freeworld/2001/countryratings/slovenia.htm> (10.7.2003)
<http://216.119.117.183/research/freeworld/2002/about.htm> (10.7.2003)
<http://216.119.117.183/research/freeworld/2002/methodology5.htm> (10.7.2003)
<http://216.119.117.183/research/freeworld/2002/team.htm> (10.7.2003)
6. Hungarian Governments 1990-2003:
<http://www.terra.es/personal2/monolith/0g-hun.htm> (1.8.2003)

7. IFES election guide.org:
<http://www.ifes.org/eguide/turnout1998.htm> (10.7.2003)
8. Nations in Transit 2001-2002 (Freedom House):
http://www.freedomhouse.org/pdf_docs/research/nitransit/2003/nitcharts2003.pdf (10.7.2003)
<http://www.freedomhouse.org/research/nitransit/2003/methodology2003.pdf> (10.7.2003)
9. OECD Observer
http://www.oecdobserver.org/news/fullstory.php/aid/296/Transparent_tables.html (8.9.2003)
10. Poročilo Evropske komisije o napredku Slovenije:
<http://www2.gov.si/svez/svez-web.nsf/0184934d2f4e1928c1256bc8003210d9/3dd2944825df2849c1256c54002a93ab?OpenDocument> (26.8.2003)
11. Press Freedom Survey 2001 (Freedom House):
<http://www.freedomhouse.org/pfs2001/pfs2001.doc> (10.7.2003)
12. Press Freedom Survey 2002 (Freedom House):
<http://www.freedomhouse.org/pfs2002/pfs2002.pdf> (10.7.2003)
13. Press Freedom Survey 2003 (Freedom House):
<http://www.freedomhouse.org/pfs2003/pfs2003.doc> (10.7.2003)
14. Transparency International - Global Corruption Report 2003:
http://www.globalcorruptionreport.org/download/gcr2003/24_Data_and_research.pdf (1.8.2003)
15. Urad varuha človekovih pravic Slovenije:
<http://www.varuh-rs.si> (26.8.2003)
16. Urad varuha človekovih pravic Danske:
<http://www.ombudsmanden.dk/index.asp?art=summ-eng.htm&id=summ-eng&fold=international> (26.8.2003)
17. Urad vlade za informiranje - dinamični prikaz podatkov raziskave Politbarometer:
<http://e-gov.gov.si/politbarometer/prikaz.politbar> (25.7.2003)
18. Women in National Parliaments:
<http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm> (10.7.2003)
19. Worldwide Governance Research Indicators Dataset, World Bank Institute, Washington:
http://econ.worldbank.org/files/11783_wps2772.pdf (10.7.2003)

5.5. Leksikoni, raziskave in ostalo

1. Sruk, Vlado (1995): Leksikon politike. Obzorja, Maribor.
2. World Competitiveness Yearbook 2001. Lausanne: Institute for Management Development.
3. World Competitiveness Yearbook 2002. Lausanne: Institute for Management Development.
4. World Competitiveness Yearbook 2003. Lausanne: Institute for Management Development.